

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN KIBRISLA İLGİLİ VERDİĞİ KARARLARIN KKTC VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

THE EFFECT OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS' DECISIONS IN RELATION TO CYPRUS REGARDING TRNC AND TURKEY

Özde DEREBOYLULAR*
Perçem ARMAN**

Özet: Çalışma, Kıbrıs ile ilgili Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvuruların hem KKTC hem de Türkiye'ye etkilerini konu almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kuzey Kıbrıs'taki *de facto* durumdan hareketle, özellikle *Loizidou/Türkiye* ve *Kıbrıs/Türkiye* başvurularında, Kuzey Kıbrıs'ta etkin siyasal otoritenin KKTC değil Türkiye olduğunu vurgulamıştır. Bu bakımdan adanın Kuzeyi'ndeki tüm hak ihlallerinin de sorumlusunun Türkiye olacağına ilişkin içtihatı sabittir. Mahkeme, Türkiye'nin ulusal sınırları ötesinde ama yargı yetkisi alanında insan haklarını koruma yükümlülüğünü pozitif bir anlayışla açıklığa kavuşturmuştur. Böylelikle uluslararası toplum tarafından tanınmayan KKTC'deki insan hakları mekanizması bakımından ortaya çıkacak olası bir boşluğun önüne geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: KKTC, İnsan Hakları, Mülkiyet Hakkı, Etkin Kontrol

Abstract: This study examined the effect of the European Court of Human Rights Decisions on both Turkey and the TRNC. European Court of Human Rights had stated that the political authority in North Cyprus is not TRNC but Turkey due to the *de facto* status of the territory. From this point on, all human rights violations concerning the North Cyprus is attributable to Turkey. Even though the TRNC is not officially within the national borders of Turkey, the Court accepts that it is within the jurisdiction of the country. This approach leads to filling a possible gap on the human rights mechanism gap in the TRNC which is not recognized by the international community.

Keywords: TRNC, Human Rights, Right to Property, Effective Control

* Arş. Gör., Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, ozde.dereboylular@neu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8729-3613

** Arş. Gör., Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, percem.arman@neu.edu.tr

GİRİŞ

1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan hakları alanındaki mevcut sözleşmeler arasında en gelişmiş ve en etkili olanıdır. Sözleşmenin temel amacı ortak bir Avrupa kamu düzeni kurulmasıdır.¹ Taraf devletler, Sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri kendi yargı yetkileri içinde bulunan herkese sağlamakla yükümlüdür (AİHS m. 1). Sözleşmeci devletlerin yetki alanı kural olarak siyasal sınırlar içinde bulunan coğrafi bölgedir. Devletler kendi ülkelerinde meydana gelen ve kendi organlarının neden olduğu Sözleşmeye aykırı eylem ve işlemlerinden sorumludurlar. Ne var ki, gerek Komisyon gerekse Mahkeme, taraf devletlerin yer bakımından yetkilerinin ülke alanı ile sınırlı olmadığını; bu yetkinin ülke dışında devlet otoritesinin egemen olduğu yerleri de içerdiğini belirtmiştir.²

Bir devlet Sözleşmeyi onaylamakla, iç hukukunu Sözleşme ile uyumlu hale getirmeyi ve Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerini iç hukukunda güvence altına alma ve korumayı taahhüt etmiş olur.³ Sözleşmenin getirdiği en önemli yenilik ise insan haklarının çiğnendiği iddiasıyla bireylerin, devlet karşısında haklarını uluslararası yargıya taşıyabilmesidir.⁴

Çalışmamız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Kıbrıs İlgili Türkiye aleyhine yapılan başvuruların hem Türkiye hem de KKTC'ye

¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Loizidou/Türkiye kararında, Sözleşmeyi Avrupa'da kamu düzeninin anayasal belgesi olarak nitelendirerek bu hususa dikkat çekmiştir. Bkz. AİHM'in Türkiye'ye karşı 23. 3. 1995 tarihli Louizidou kararı, BN. 15318/89, prg. 75.

² Gözübüyük/Gölcüklü, s. 58; Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s. 70 vd.; Faruk Bilir, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi, Ankara 2012, s. 84.

³ Mustafa Ruhan Erdem/Ömer Korkmaz "Yargılanmanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İhlali", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 2, (2003), 182-212, s. 182; Rona Aybay, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol", *TBB*, 2010(88), 225-260, s. 243; Durmuş Tezcan/Mustafa Ruhan Erdem/Oğuz Sancakdar/Rifat Murat Önok, İnsan Hakları El Kitabı, Ankara 2016, s. 67.

⁴ David, Harris/Michael O'Boyle/Ed Bates/Carla Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, London 2014, s. 6; Şeref Gözübüyük/Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Yayınevi, Ankara 2016, s. 15; Erdem/Korkmaz, "Yargılanmanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İhlali", s. 182; Erol Karaaslan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Yargılama Yöntemi", *ABD*, 2004/3, 107-130, s. 108.

etkilerini konu almaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs ile ilgili meselelerde Mahkemenin Türkiye'ye attığı genel sorumluluk üzerine açıklamalarda bulunulacaktır. Devlet başvuruları ile başlayan bu sürecin, Türkiye'nin AİHM'in zorunlu yargı yetkisini tanımmasının ardından yapılan bireysel başvurulara dönüşmesine değinilecek, mülkiyet meselesinde gelinen son noktadan bahsedilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise Kıbrıslı Türklerin AİHM'e başvuru koşulları üzerinde durulacak, AİHM tarafından verilen kararlara yer verilecektir.⁵

I. KKTC Hukuk Sisteminde Uluslararası Sözleşmelerin Yeri

KKTC Anayasası'nın 90/5. maddesine göre, *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmalar yasa hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkemeye başvurulamaz”*. Bu düzenleme, TC Anayasası'nın 90. maddesinin son fıkrası ile birebir aynı olmakla; kökleri daha da eskiye dayanmaktadır. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1962 yılında 39/1962 sayılı Yasa ile AİHS'i iç hukukun bir parçası haline getirmiştir. Söz konusu onay yasası Aralık 1963 olaylarından önce Kıbrıs Cumhuriyeti'nin parlamentosu olan, Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumların katıldığı, Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiştir. 1975-1983 yılında Kıbrıslı Türkler tarafından kurulan KTFD Anayasası'nın geçici 1. maddesinde de bu durum korunmuş⁶ ve 1983 yılında kurulan KKTC'nin halen yürürlükte olan 1985 Anayasası'nın geçici 4. maddesinin 1. fıkrasında; *“Bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte yürürlükte olan mevzuat, bu Anayasa kurallarına aykırı olmadığı ölçüde yürürlükte kalır”* denilmek suretiyle mevcut durum korunmuştur.

⁵ Bu çalışmada atf yapılan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin web sitesi HUDOC Database'den alınmıştır. Bkz. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (ET. 22. 03. 2018).

⁶ KTFD Anayasası'nın geçici 1. maddesi şu şekildedir: *“16 Ağustos 1960 tarihli ve bu Anayasaya uygun olarak, 21 Aralık 1960 tarihine kadar kabul edilmiş mevzuatın; 28 Aralık 1967 tarihli Kıbrıs Türk Yönetimi Temel Kurallarının ve tadillerinin ve bunlara uygun olarak kabul edilmiş mevzuatın; Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Kurulu ve Meclisinin 13 ve 18 Şubat 1975 tarihlerinde birleşik olarak yaptıkları toplantılarda alınan kararların ve bunlara uygun olarak yaptıkları toplantılarda alınan kararların ve bunlara uygun olarak kabul edilmiş mevzuatın; bu Anayasa uyarınca konulacak yasalara aykırı olmayanları, yürürlükte kalır”*.

AİHS'in insan hak ve özgürlüklerine ilişkin kuralları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, KKTC'nin de iç hukukunun bir parçasıdır.⁷ Nitekim KKTC Yargıtay'ı, önüne gelen pek çok davada bu durumu açıkça vurgulamıştır.⁸ Anayasa Mahkemesi ise, 26.6.2003 tarihli kararında, AİHS'in KKTC iç hukukunun bir parçası olduğunu ifade etmiş; ancak Sözleşmenin Anayasa gibi üst düzeyde değil de, yasalarla eşit uygulanması gerektiğini vurgulamıştır:

*“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi iç hukukumuzun bir parçası olmakla birlikte hukuk normları hiyerarşisinde Anayasa gibi bir üst norm değildir. Yasaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılığını denetleyen ve aykırı olanların iptalini öngören bir iç prosedür yoktur. Dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi iç hukuk haline gelmiş bir uluslararası sözleşme veya diğer herhangi bir yasa statüsünde kabul edip uygulamamız gerekir”*⁹

Ne var ki KKTC, bağımsız bir devlet olarak tanınmadığı için Avrupa Konseyi'ne üye olamadığı gibi, Sözleşmeye de taraf değildir.¹⁰ Avrupa Konseyi organları Konsey'e üye ve Sözleşmeye taraf olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımaktadır. İşte bu nedenle KKTC'de yaşamakta olan bireyler, iç hukuk yollarını tükettikten sonra, Sözleşmenin ihlalinden dolayı yapabilecekleri başvuruları KKTC aleyhine değil, şikayet konularına ve muhatabına göre, Türkiye veya Kıbrıs Cumhuriyeti aleyhine yapmaktadırlar.¹¹ Nitekim AİHM'in Türkiye ve Kıbrıs Cum-

⁷ Zaim Necatigil, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kısacasında Türkiye, Işık Kitabevi, Lefkoşa 2006, s. 1-23.

⁸ KKTC Yargıtay/Ceza bir kararında, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, KKTC iç hukuku bakımından uygulanırılığı gereken bir yasa olduğuna göre, bir ceza yargılamasında adil bir yargılanma yapılabilmesi için, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin hükümleri dikkate alınmalı ve özellikle madde 6/3(b) fıkrası gereğince, sanığa savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklar sağlanmalıdır” diyerek Sözleşmenin iç hukukta uygulanması gereken bir belge olduğuna dikkat çekmiştir. KKTC Yargıtay Ceza, D. 44/2012, Dava No: 4/2013, Karar Tarihi: 19.6.2013. KKTC Yargıtay Ceza, D. 1-2-3/2001, Dava No: 2/2001, Karar Tarihi: 23.2.2001.

⁹ KKTC AYM, D. 24/202, Dava No: 4/2003, Karar Tarihi: 26.6.2003, s. 32-34.

¹⁰ Murat Metin Hakkı, “Property Wars in Cyprus: The Turkish Position According to International Law”, *Ankara Bar Review*, 2010/2, 43-56, s. 44.

¹¹ KKTC Yargıtay/Ceza bir kararında bu konu hakkında şu notu düşmüştür: “Görülebileceği gibi 39/62 sayılı yasa KKTC'de halen yürürlükte ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bizim iç hukukumuzun bir parçasıdır. Bu durum KKTC'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine bağlı Avrupa Konseyi üyesi devletlerden

huriyeti aleyhine bu husustan ötürü pek çok kararı mevcuttur.¹²

Öte yandan KKTC sınırları içinde gerçekleştirildiği iddia edilen insan hakları ihlalleri için yabancı ülke vatandaşları gibi Kıbrıslı Rumlar da başvurularını yukarıda bahsedildiği üzere KKTC'nin Konseye üye olmaması nedeniyle Türkiye aleyhine yapmaktadır. Çalışmamızın genelinde de AİHM'in bu konudaki içtihatı değerlendirilecektir.

II. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde KKTC'nin Sorumluluğu

1. Devlet Başvuruları

Devletlerarası başvuru, Sözleşmeye taraf bir devletin, bir başka Sözleşmecî Devletin Sözleşmeyi ihlal ettiği iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne şikayette bulunmasıdır. Bu başvuru yolu, AİHS'in 33. maddesinde düzenlenmiştir.

Sözleşmeye taraf bir devlet, kendi vatandaşlarının yanı sıra, vatanı olmayan ya da taraf devletlerden birinin vatanı olmayan kişilerin, vatansızların, hatta şikayet ettiği devletin vatandaşlarının

biri olduğunu göstermektedir. Burada sorun Avrupa Konseyi'nin KKTC'yi değil Kıbrıs Rum yönetimini üye olarak kabul etmesidir. Halbuki Kıbrıs Cumhuriyeti, iki toplum liderini imzalarıyla kurulmuş bir ortaklık devleti idi. 21 Aralık 1963'de başlayan olaylar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ikiye bölünmesine neden olmuştur. Yasal açıdan Anayasayı değiştirmek isteyen ve zorla değiştirmeye teşebbüs eden Rum Yönetiminin değil değişikliğe karşı direnen Türk devletinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı ve mirasçısı olması gerekiyordu. Buna rağmen Avrupa Konseyi Rum Yönetimini Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı olarak tanımıştır. Ne var ki anıma siyasi bir karar olup yasal bir karar değildir. Bu nedenle KKTC'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal devamı ve mirasçısı olduğunu, dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni uygulayan bir Konsey üyesi olduğunu, yasal bir zeminde öne sürme mümkündür. Bu iddia örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde tartışılabilir" Yargıtay/Ceza, D. 1-2-3/2001, Dava No: 2/2001, Karar Tarihi: 23.2.2001. Ayrıca bkz. Zaim M. Necatigil, KKTC Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukuku, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2015, s. 42.

¹² Bkz. AİHM'in Türkiye'ye karşı 18.12.1996 tarihli Loizidou kararı, BN. 15318/89; AİHM'in Türkiye'ye karşı 31.3.2005 tarihli Adalı kararı, BN. 38187/97; AİHM'in Türkiye aleyhine 6.7.2009 tarihli Amer kararı, BN. 25720/02; AİHM'in Türkiye aleyhine 20.6.2011 tarihli Elewa kararı, BN. 36772/02; Kıbrıs Cumhuriyeti aleyhine verilen kararlara ise, AİHM'in Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı 16.7.2002 tarihli Selim kararı, BN. 47293/99 örnek gösterilebilir. AİHM'in Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı 4.4.2017 tarihli Güzelyurtlu kararı, BN. 36925/07 sayılı kararında ise hem Türkiye hem de Kıbrıs Cumhuriyeti mahkum edilmiştir.

Sözleşmedeki haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bir başka Sözleşmeci Devlet aleyhine başvuruda bulunabilir.¹³ Ancak, başvuruda bulunabilmesi için, Sözleşmenin 1. maddesi uyarınca ihlal iddiasının dayandırıldığı işlem ve eylemlerin Sözleşmeye taraf devletin *yargı yetkisi içinde* meydana gelmiş olması gerekir.

Devletlerarası başvuru yolu bugüne değin oldukça az kullanılmıştır. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği 1953 yılından günümüze değin sadece 21 devlet başvurusu yapılmıştır.¹⁴ Bu durumun en önemli nedeni, devlet başvurularının siyasal niteliğidir. Nitekim bugüne dek uygulamada bu yolun büyük ölçüde siyasal baskı aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca devletlerin Sözleşmeden doğan sorunları gizlilik içinde, diplomatik yollarla çözmeyi tercih etmeleri de bu durumun bir nedeni olarak gösterilebilir.¹⁵

Devletlerarası başvuruların önemli bir bölümünü Türkiye'ye karşı yapılan başvurular oluşturmaktadır. Günümüze dek yapılan 21 başvurunun 10 tanesi Türkiye'ye karşı yapılmıştır. Bu 10 başvurudan 4 tanesi ise Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yapılmıştır. "*Kıbrıs Başvuruları*" olarak anılan bu başvurular konumuz açısından önemli olduğundan incelenmesi yerinde olacaktır.

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye'nin Kıbrıs'a 1974 müdahalesinden sonra Türkiye aleyhine 4 ayrı devlet başvurusu dosyalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, bu başvurulardan 19 Eylül 1974¹⁶ ve 21 Mart 1975¹⁷ tarihli olan ilk iki başvuruyu birleştirerek incelemiştir.

¹³ Yasemin Özdek, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye-AİHS Sistemi ve AİHM Kararlarında Türkiye, Nadir Kitap Yayınları, İstanbul 2004, s. 50.

¹⁴ Devletlerarası başvuruların sayısı ile ilgili olarak çeşitli kaynaklarda farklı rakamlara rastlanmaktadır. Bu nedenle belirttiğimiz 21 başvuru sayısını açıklamakta fayda vardır. Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda'nın 1967'de Yunanistan'a karşı yaptıkları başvuru, 4 ayrı başvuru olarak kayda geçmiştir. Yine, Danimarka, Fransa, Hollanda, Norveç ve İsveç'in 1982'de Türkiye'ye karşı yaptıkları başvuru, başvuru dilekçelerinin ayrı ayrı verilmesi sebebiyle 5 ayrı başvuru olarak kaydedilmiştir. Buna karşılık, Danimarka, Norveç ve İsveç'in 1970'te Yunanistan'a karşı başvuruları ortaklaşa yapıldığından, bu konu hakkında tek bir başvuru dosyayı açılmıştır. Geriye kalan başvuruların tümü hakkında birer başvuru dosyası açılmıştır. Bkz. http://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf (ET. 22. 03. 2018).

¹⁵ Özdek, s. 52.

¹⁶ Kıbrıs/Türkiye, Başvuru no. 6780/74.

¹⁷ Kıbrıs/Türkiye, Başvuru no. 6950/75.

Kıbrıs birinci başvurusunda, Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta askeri operasyonlar yürüterek adanın kuzeyini işgal ettiğini, bu işgalin Ağustos 1974'te de adanın %40'ına kadar genişletilerek devam ettiğini, dolayısıyla Sözleşmenin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 13, 17. maddeleri ile Sözleşmeye ek 1 No'lu Protokolün 1. maddesini ve bu maddelerin her biri bakımından Sözleşmenin 14. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmüştür.¹⁸

Kıbrıs ikinci başvurusunda, 19 Eylül 1974'te yaptığı ilk başvurusundan sonra da Türkiye'nin işgale devam ettiğini, dolayısıyla bu tarihten sonra da Sözleşmenin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 13, 17. maddeleri ile Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokolün 1. maddesini ve yine bu maddelerin her biri bakımından Sözleşmenin 14. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmüştür.¹⁹

Türkiye, Kıbrıs'ın bu başvurularındaki iddialarına karşı, Kıbrıs Rum Yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil yetkisi bulunmadığını, iç hukuk yollarının tüketilmediğini, Komisyonun yer bakımından yetkisiz olduğunu ve başvurunun kötüye kullanıldığını ileri sürmüştür.²⁰ Komisyon Türkiye'nin bu itirazlarını reddederek, Rum Yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni geçerli olarak temsil ettiğine;²¹ Sözleşmenin 1. maddesi kapsamında Sözleşmenin uygulama alanının Sözleşmeciler devletlerin ulusal toprakları ile sınırlı olmadığı için, Türk silahlı kuv-

¹⁸ Kıbrıs bunlara ek olarak, Türkiye'nin ilgili askeri operasyonları ve işgali sırasında Türk silahlı kuvvetlerinin sistematik bir şekilde sivilleri öldürdükleri, işkence yaptıkları, yüzlerce kişiyi keyfi bir şekilde alıkoydukları, bu kişileri kölelik ve kul-luk koşullarında çalışmaya zorladıkları, binlerce kişiyi evlerinden ayırarak geri dönmelerine izin vermedikleri, ailelerinin dağılmasına neden oldukları, mülklere kasti olarak zarar verdikleri ve bu davranışları sadece Kıbrıslı Rumlara yönelterek milli köken, ırk ve din bakımından ayrımcılık yaptıkları ileri sürülmüştür. Başvuru no. 6780/74 & 6950/75, s. 4, prg. I(1)(a)(1), (2), (3); Özdek, s. 106.

¹⁹ Kıbrıs bunlara ek olarak, Türkiye'nin işgal ettiği bölgede çoğunluğu sivil olmak üzere yaklaşık 3 bin kişinin kayıp olduğu, Türk silahlı kuvvetleri tarafından tecavüze uğrayan kadınlar olduğu, yaklaşık 200 bin Kıbrıslı Rum'un topraklarından sürgüne zorlandığı ve evlerine dönmelerine izin verilmediği, bu kişilerin evlerinin Türkiye'den getirilen Türklere dağıtıldığı, toplama kamplarında alıkonulan binlerce Kıbrıslı Rum'un çeşitli işkencelere maruz bırakıldığı ve zorla çalıştırıldığı, Kıbrıslı Rumların sahip olduğu değerli mallara elkonulduğu ve Türk mahkemelerinin bu suçları yeterli ve etkili bir şekilde yargulamak için herhangi bir önlem almadığı gibi iddialara dile getirilmiştir. Başvuru no. 6780/74 & 6950/75, s. 5, prg. I(2)((a)(1), (2), (a)(3).

²⁰ Başvuru no. 6780/74 & 6950/75, s. 8-9.

²¹ Başvuru no. 6780/74 & 6950/75, s. 19.

vetlerinin Kıbrıs'taki uygulamalarından Türkiye'nin sorumlu olduğuna ve Komisyonun başvuruları incelemeye yer bakımından yetkili olduğuna karar vermiştir.²² Ayrıca, Komisyon 20 Temmuz 1974'ten beri adanın Kuzey'inde etkili ve yeterli iç hukuk yollarının olmamasından dolayı Türkiye'nin iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki itirazını da reddetmiş ve devletlerarası başvurularda başvurunun kötüye kullanıldığı ileri sürülemeyeceğine karar vererek başvuruları kabul edilebilir bulmuştur.²³

Komisyon, 10 Temmuz 1976'da kabul ettiği raporunda Türkiye'nin Sözleşmenin 2, 3, 5, 8, 13, 14. maddeleri ile Ek 1 No'lu Protokolün 1. maddesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.²⁴ Bakanlar Komitesi ise, bu başvurular hakkındaki 21 Ekim 1977'de DH(79)1 sayılı kararında Türkiye'nin Kıbrıs'ta insan haklarını ihlal ettiğini ve Kıbrıs'ta insan haklarının korunmasının iki topluluk arasında barışın ve güvenin yeniden kurulmasına bağlı olduğunu tespit ederek ihlallerin sona erdirilmesi ve tekrarlanmaması için gerekli önlemlerin alınmasına ve taraflara BM Genel Sekreteri gözetiminde toplumlararası görüşmelere çağrıda bulunmuştur. Komite bu kararıyla, Kıbrıs'ın Türkiye'ye karşı başvurusunun sonuçlandırıldığını da belirtmiştir.²⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye'ye karşı üçüncü başvurusunu 6 Eylül 1977 tarihinde yapmış²⁶ ve önceki başvuruların sonuçlanmasından sonra da Türkiye'nin AİHS'i ihlale devam ettiğini ve ilk iki başvurudaki iddialarına ek olarak şikayetini kayıp şahıslar ve mülkiyet hakkını da kapsayacak şekilde genişleterek Türkiye'nin Sözleşmenin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 13, ve 17. maddeleri ile 1 No'lu Protokolün 1. ve 2. maddelerinin ve bu maddelerin her biri bakımından 14. maddesini ihlal

²² Başvuru no. 6780/74 & 6950/75, s. 21.

²³ Başvuru no. 6780/74 & 6950/75, s. 22-24.

²⁴ Kıbrıs/Türkiye, Başvuru no. 8007/77, s.1.

²⁵ Resolution DH (79) 1, 21 Ekim 1979; Özdek, s. 107. Necatigil, Bakanlar Komitesi'nin bu kararında Türkiye'yi açıkça kınamamasını, Kıbrıs'taki insan hakları ihlallerinden yalnızca bir tarafı sorumlu görmediği şeklinde yorumlamaktadır. Bkz. Zaim Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford 1989, s. 98; Necatigil, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kısacasında Türkiye*, s. 88.

²⁶ Kıbrıs/Türkiye, Başvuru No. 8007/77.

ettiğini iddia etmiştir.²⁷ Bu iddialara yanıt olarak Türkiye bir önceki başvurularındaki itirazları tekrarlamış, bunlara ilave olarak ise aynı başvurunun daha önce yapılmış olduğunu, başvurunun 6 aylık süre içinde yapılmamış olduğunu ileri sürerek başvurunun kabul edilmesini istemiştir.²⁸ Komisyon ise bu iddiaları Türkiye'nin Kıbrıs'taki ihlallerinin sürekliliğine dikkat çekerek reddetmiştir. Ayrıca başvurunun daha önce yapılmış olduğuna ilişkin itiraz da, devlet başvurularında uygulanamayacağına dayanarak reddedilmiştir. Komisyon başvurunun esası hakkındaki raporunu 4 Ekim 1983'te kabul ederek 2 Nisan 1992'de yayımlanmıştır. Raporda Türkiye'nin 5. ve 8. maddeleri ile 1. Protokolün 1. maddesini ihlal ettiği sonucuna varılmış²⁹ ve Komisyon bu kararıyla Kıbrıs'ın üçüncü başvurusu da sonuçlandırmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti 22 Kasım 1994 tarihli dördüncü başvurusu ile Türkiye'nin Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği askeri hareketin başlangıcından bu yana, Komisyonun 10 Temmuz 1976 ve 4 Ekim 1983 tarihlerinde benimsediği raporları ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin benimsediği kararları dikkate almaksızın, Sözleşmeyi sürekli olarak ihlal ettiğini öne sürerek Türkiye'nin Sözleşmenin 1, 11, 13, 14, 17 ve 18, maddeleriyle, 1 No'lu Protokolün 1, 2 ve 3. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Türkiye, önceki başvurularda yönelttiği itirazları, bu başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi sırasında da ileri sürmüştür. Komisyon ise, 28 Haziran 1996'da başvurunun kabul edilebilirliğine karar vermiştir.³⁰

Komisyon, raporunda önceki Kıbrıs başvuruları hakkındaki içtihadını yinelenmiştir. Bu başvuru, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Komisyon

²⁷ Başvuru no. 8007/77, s. 2; Başvuruda Kıbrıslı Türklere ilişkin olarak, Kıbrıslı Türklerin işgal bölgesindeki kolonizasyon politikası nedeniyle haklarının ihlal edildiği de iddia edilmiştir. Kıbrıslı Türklerin, Türkiye'den gelen ve Kuzey Kıbrıs'a yerleştirilen Türkler tarafından sistematik bir biçimde şiddetei tehdite ve hakaretlere maruz bırakıldığı, ayrıca adanın güneyinden kuzeye geçen Kıbrıslı Türklerin, Güney'de kalan evlerine dönmelerinden engel olunmasından dolayı Sözleşmenin 3, 5, 6 ve 8. maddeleri ile 1 No'lu Protokolün 1. maddesini ihlal edildiği ileri sürülmüştür. Komisyon bu şikâyetler için, "elde bulunan veriler açısından, bu şikâyet konusunda herhangi bir sonuca ulaşmak için yeterli delil olmadığı" kanaatine varmıştır. Komisyonun 4 Ekim 1983 tarihli Raporu, s. 85-87; Özdek, s. 109.

²⁸ Başvuru no. 8007/77, s.2.

²⁹ Resolution DH (92) 12, 2 Nisan 1992, <https://rm.coe.int/16804a5615>.

³⁰ Kıbrıs/Türkiye, Başvuru No. 25781/94, prg. 3, 4, 18.

tarafından Mahkemeye taşınmıştır. AİHM, bu başvuru hakkında da Türkiye'nin Komisyon önünde ileri sürdüğü itirazları reddetmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, özetle KKTC'nin uluslararası topluluk tarafından bir devlet olarak tanınmadığına dikkat çekmiş, dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'taki tek meşru hükümet olduğunu belirterek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni başvuruda bulunmaya yetkili Sözleşmeciler devlet olarak kabul etmiştir.³¹

Türkiye'nin Kıbrıs'taki sorumluluğu bakımından ise, bu başvuruda ileri sürülen iddiaların Sözleşmenin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin "*yargı yetkisi*" içinde olduğunu belirtmiştir.³² Mahkeme KKTC'deki mevcut hukuk yollarının "*iç hukuk yolları*" olarak görülmesi gerektiği ve bu yolların etkinliğiyle ilgili sorunun, doğduğu özel koşullar içinde ele alınması gerektiği sonucuna varmıştır.³³ Mahkeme ileri sürülen şikayetler hakkında ise Sözleşmenin 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13. maddeleri ile 1. Protokolün 1. ve 2. maddelerine aykırılık saptamıştır.

AİHM'in yukarıda özetlenen Kıbrıs kararıyla, Kıbrıs sorunu da yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye, devletlerarası bir başvuruda ilk kez bir yargı kararıyla Kıbrıs'taki insan hakları ihlallerinden dolayı mahkum edilmiştir.³⁴ Bakanlar Komitesi, birinci ve ikinci Kıbrıs başvuruları hakkında Kıbrıs sorununun çözülmesi için toplumlararası görüşmelerin başlatılması çağrısında bulunarak başvuruları sonuçlandırmış; üçüncü Kıbrıs başvurusunda ise, Komisyon raporunun kabulünden yaklaşık 10 yıl sonra yayımlanmasına karar vermekle yetinmiştir. Türkiye bu raporu yine de uygulamamıştır.³⁵

Komisyon, Sözleşmenin 1. maddesinde geçen "*yargı yetkisi*" kavramını geniş biçimde yorumlayan içtihadını büyük ölçüde bu başvuruları incelerken geliştirmiş ve KKTC'deki uygulamalardan

³¹ AİHM'in Türkiye'ye karşı 10. 5. 2001 tarihli Kıbrıs kararı, BN. 25781/94, prg. 61.

³² AİHM'in Türkiye'ye karşı 10. 5. 2001 tarihli Kıbrıs kararı, BN. 25781/94, prg. 80.

³³ AİHM'in Türkiye'ye karşı 10. 5. 2001 tarihli Kıbrıs kararı, BN. 25781/94, prg. 88.

³⁴ Her ne kadar, Komisyon daha önceki Kıbrıs başvuruları hakkında kabul ettiği raporlarda Türkiye'nin Sözleşmeyi ihlal ettiği sonucuna varmış olsa da, Komisyon raporları bağlayıcı nitelikte değildir. Gözler'e göre, "Komisyon'un raporu bir "mahkeme kararı" değil, bir "görüş"tür. Bu görüş ise tarafları bağlamaz". Bkz. Gözler, Kemal, "Bireysel Başvuru ve Kıbrıs Sorunu", İnsan Hakları Yıllığı, C. 15, (1993), 165-174, s. 173, <http://www.anayasa.gen.tr/loizidou.htm> (ET. 22. 03. 2018). Ayrıca bkz. Özdek, s. 112.

³⁵ Gözler, s. 173.

Türkiye'nin AİHS çerçevesinde sorumlu olduğuna karar vermiştir. Buna karşılık, Kıbrıs sorununun giderek soğuduğu ve fiili durumuyla istikrar kazandığı bir dönemin sonunda, 1993'te Türkiye'ye karşı bireysel başvuruda bulunan Kıbrıslı Rum vatandaşlar *Chrysostomos* ve *Papachrysostomou*,³⁶ *Louzidou*³⁷ hakkındaki raporlarında, Komisyon -her ne kadar Sözleşmenin 1. maddesi hakkındaki yorumunu teorik olarak muhafaza etmiş olsa da- Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki sorumluluk alanı bakımından bir ayrıma gitmiştir: Komisyon, Kıbrıs'taki "sınır alanı"nın ve "tampon bölge"nin Türk güçlerinin kontrolü altında olduğunu, buna karşılık KKTC'nin geriye kalan bölgelerinde Kıbrıslı Türk yetkililerin belirli iktidarları kullandıklarını belirterek bu bölgelerde Türkiye'ye atfedilebilecek bir sorumluluk alanı olmadığı yaklaşımını benimseme yoluna gitmiştir.³⁸ Ancak aradan geçen birkaç yıl içinde Komisyon bu içtihadını değiştirmiş ve bu ayrımı sürdürmeye devam etmeyeceğini dördüncü Kıbrıs başvurusu hakkındaki raporunda açıkça belirtmiştir.³⁹ Ayrıca Komisyon bu başvuru hakkındaki raporunda KKTC'yi, "Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki bağımlı yerel yönetimi" olarak adlandırmıştır.⁴⁰

2. Bireysel Başvurular

Sözleşmeci Devletlerden birinde yaşayan birey iç hukuk yollarını tükettikten sonra hakkın ihlalinin tespiti için AİHM'e başvurma olanağına sahiptir. AİHS'i, insan haklarının korunmasını amaçlayan belgelerden ayıran en önemli özelliği de budur. Bir başka ifadeyle bireye devleti uluslararası bir yargı organı nezdinde dava edebilme yetkisi tanıyan bireysel başvuru hakkının getirilmesidir.⁴¹

³⁶ Komisyonun Türkiye hakkında 8 Temmuz 1993 tarihli *Chrysostomos* ve *Papachrysostomou* raporu, BN. 15299/89 ve 15300/89, prg. 90-102; 161-171.

³⁷ Komisyonun Türkiye hakkında 8 Temmuz 1992 tarihli *Lozidou* raporu, BN. 15318/89, prg. 94-95.

³⁸ Özdek, s. 113.

³⁹ Komisyonun Türkiye hakkında 9 Temmuz 1999 tarihli Kıbrıs raporu, BN. 25781/94, prg. 97-98.

⁴⁰ Komisyonun Türkiye hakkında 9 Temmuz 1999 tarihli Kıbrıs raporu, BN. 25781/94, prg. 102.

⁴¹ *Harris/O'Boyle/Bates/Buckley*, s. 13; Hasan Tunç, "Uluslararası Hukukta Gerçek Kişinin Sülüğü Sorunu Çerçevesinde Bireysel Başvuru Hakkı", *Polis Dergisi Cumhuriyeti'nin 80. Yılına Armağan*, Yıl: 9, S: 36, Temmuz-Ağustos-Eylül 2003, s. 80.

Sözleşmenin 1. maddesine göre, AİHS'e taraf devletler, "kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını" sağlamakla yükümlüdürler. Böylelikle Sözleşmeciler Devletler, Sözleşme ve Ek Protokollerinde düzenlenmiş bulunan hak ve özgürlükleri, yetki alanlarında yaşayan herkes için kabul etmiş sayılmaktadırlar. Madde metninde yer alan "herkes" ifadesi Sözleşmenin bireysel başvuruyu düzenleyen 34. madde hükmü göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. 34. maddede hak ihlali iddiasıyla bireysel başvuru yapabilecekleri "her gerçek kişi, hükümet dışı her kuruluş veya kişi grupları" olarak gösterilmektedir. Buradan hareketle kişinin yaşına, milliyetine ve dinine bakılmaksızın her gerçek kişinin, tüzel kişilerin ve tüzel kişiliği bulunmayan hukuksal varlıkların, Sözleşmeye taraf bir ülkenin yetki alanı içinde bulunması şartıyla bireysel başvuru hakkına sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁴²

Türkiye, 28 Ocak 1987'de Avrupa İnsan Hakları Komisyonu önünde bireysel başvuru hakkını, 26 Aralık 1989'da ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanımış ve ancak bu tarihlerden sonra meydana gelecek ihlallerden sorumlu olacağını bildirmiştir.⁴³ Bireysel başvuru hakkının tanınmasının Türkiye'de insan haklarının korunup geliştirilmesi açısından önemli bir gelişme olduğu konusunda bir duraksama yokken, bu hakkın Türkiye'nin ulusal çıkarlarını zora soktuğu da söylenebilir.⁴⁴ Bu durumun en temel nedeni bireysel başvuru hakkının tanınmasından itibaren Kıbrıslı Rumlar tarafından Türkiye aleyhine yapılan başvurulardır. Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını ancak "üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının uygulandığı ülke sınırları içinde" tanıdığı yönündeki 28 Ocak 1987 tarihli beyanına rağmen AİHM önüne gelen pek çok başvuruda bu savunmanın geçersiz olduğuna karar vermiştir.⁴⁵

⁴² Rona Aybay, İnsan Hakları Hukuku, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 181-182.

⁴³ Serkan Cengiz, "AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi", *TBB*(79), 2008, 334-350, s. 338; Yaprak Renda, "Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs'taki Mülkiyet Sorununa Etkisi", *ABD*, 2013/1, 389-397, s. 389.

⁴⁴ Gözler, s. 165.

⁴⁵ Bkz. Chrysostomos/Türkiye, 25. 7. 1989, BN. 15299/89; Papachrysostomou/Türkiye, 25. 7. 1989, BN. 15300/89. Buna karşılık Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 9 Ağustos 1988 bireysel başvuru hakkını tanıırken yapmış olduğu "Türkiye tarafından Kıbrıs

Çalışmamızın ilerleyen bölümünde Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili meselelerde insan haklarını koruma yükümlülüğü incelenecektir. Bu kapsamda Kıbrıslı Rumlar tarafından AIHM'e Türkiye aleyhine mülkiyet hakkı ile ilgili yaptığı başvurular değerlendirilecektir.

a. Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta İnsan Haklarını Koruma Yükümlülüğü

(1) Mülkiyet Hakkı

AIHS'e Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesiyle güvence altına alınan mülkiyet hakkı, kişilerin malvarlıklarına ulaşma, yararlanma ve üzerinde tasarrufta bulunma hakkı ve yetkisi tanımaktadır. AIHS ile tanınan bazı haklar mutlak ve sınırlanamaz nitelikteyken, kimi hak ve özgürlükler ise mutlak nitelikte değil, sınırlanabilir niteliktedir. Mülkiyet hakkını düzenleyen 1 Nolu Protokol'ün 1. maddesinin lafzından anlaşılacağı üzere, mülkiyet hakkı mutlak nitelikte bir hak değildir. AIHS'e taraf devletler, kamu yararının varlığı ve yasayla düzenlenmek şartıyla kişilerin mülkiyet haklarına müdahalede bulunabilirler.⁴⁶ Devletler mülkiyet hakkına müdahalelerinde, keyfi davranamaz. Nitekim temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması olağanüstü hallerde dahi belirli esas ve usullere tabi tutulmuştur.⁴⁷

Cumhuriyeti topraklarının bir kısmının işgal altında tutulmasından kaynaklanan durumun gereklerine cevap vermek amacıyla Kıbrıs tarafından alınan eylem ve işlemler" yönündeki bildirimini Kıbrıs Cumhuriyeti'ni 1974 askeri müdahalesine ve bu müdahalenin yarattığı durum nedeniyle alınan eylem ve işlemlere karşı korumuştur. Bkz. Gözler, s. 169.

⁴⁶ Bu müdahale, mal veya mülke tamamen el koyma veya sınırlandırma şeklinde olabilir. Ancak müdahale ile ulaşılmak istenen sonuç ile kişinin hakkından yoksun bırakılması arasında makul bir dengenin varlığı gözetilmelidir. Nitekim AIHM, toplumun genel çıkarlarının korunması gerekliliği ile bireyin mülkiyet hakkının korunması arasında adil ve makul bir dengenin sağlanıp sağlanmadığını değerlendirmektedir. Bkz. AIHM'in Türkiye'ye karşı 9. 1. 2007 tarihli Fener Rum Erkek Lisesi kararı, BN. 34478/97.

⁴⁷ AIHS'in 15. maddesi, savaş veya benzeri olağanüstü durumlarda veya ulusun varlığını tehdit eden benzeri başka bir genel tehlike halinde, AIHS sistemine taraf olmakla üstlenmiş olduğu bazı yükümlülüklerini sınırlandırabilmesini veya askıya alınabilmesini düzenlemektedir. AIHM, bir ulusun varlığını tehdit eden başka bir tehlike kavramı İrlanda'ya karşı Lawless kararında "ülkede yaşayan bütün insanları etkileyen, toplumun düzenli hayatı için tehdit oluşturan yakın tehlike veya kriz" şeklinde yorumlamıştır. Bkz. AIHM'in İrlanda'ya karşı 1. 7. 1961 tarihli Lawless kararı, BN. 332/57, prg. 58. Usule ilişkin olarak ise, AIHS'e taraf devletler bu anlamda askıya aldıkları tedbirleri sebepleri ile birlikte ve bu tedbirleri yürütür-

Sözleşmeye taraf bir devletin ülkesinde AIHS tarafından tanınmış bulunan hak ve özgürlükeri yargı yetkisi içinde bulunan herkes için ayırım gözetmeksizin tanımak, gerçekleştirmek ve geliştirmek bakımından tam yükümlü olduğu hususunda bir duraksama yoktur. Burada sorun, *devletin yargı yetkisi alanının kapsamı* konusunda belirlemektedir. Devletin yargı yetkisinin kendi ülkesel sınırlarıyla mı sınırlı olduğu yoksa sınır-ötesi etki ve kontrol alanını da kapsayıp kapsamadığı hususu Türkiye aleyhine yapılan bazı başvurularda tartışma konusu olmuştur.

1974 askeri müdahalesinden sonra adada gerçek anlamda iki kesimliliğin oluşmasının ardından 2 Ağustos 1975'te Viyana'da BM gözetiminde yapılan Nüfus Mübadelesi Andlaşması vardır. Bu Andlaşma ile sayıları net olmamakla birlikte adanın kuzeyinden güneyine yaklaşık 120 bin Kıbrıslı Rum, güneyinden kuzeyine ise yaklaşık 65 bin Kıbrıslı Türk geçmiş ve böylelikle Ada'da nüfus açısından homojen iki kesimlilik sağlanmıştır.⁴⁸ Mübadele sonrasında her iki halkın geride bıraktıkları taşınmaz mallar ise Kıbrıs sorununun en temel kilit noktalarından biri haline gelmiştir.

Bu dönemde Türk ve Rum tarafları mülkiyet meselesine oldukça farklı iç hukuk düzenlemeleri getirmişlerdir.⁴⁹ 1975 yılında kurulan

lükten kaldırdıkları tarihi Avrupa Komisyonu Genel Sekreteri'ne bildirmek durumundadırlar. Sözleşmenin öngördüğü bu sınırlama rejimi bakımından Türkiye, AIHS yükümlülüklerini askeri müdahalede bulunduğu Kuzey Kıbrıs'ta resmi ve aleni bir askıya alma beyanında bulunmamıştır.

⁴⁸ Ömer Fazlıoğlu, "AIHM'in Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu", TEPAV/EPRI Dış Politika Etütleri Programı, 2-23, s. 3; Sait Vakkas Gözlügöl, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Özel Mülkiyet Hakkını Koruma Yükümlülüğü", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, Özel Sayı, 2012, 180-222, s. 203.

⁴⁹ Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türklerin Kuzey Kıbrıs'a göç etmeleri nedeniyle terk etmiş oldukları menkul ve gayri menkullerin idaresini sağlamak amacıyla bir Vasilik Makamı kurmuştur. Bu Kurum, söz konusu mülklerin, Kıbrıslı Türk maliki adına kiralanması, uzun vadede kiralanması, kiraların toplanması, mülklerin tamirleri ve gerekiyorsa satılmaları konusunda yetkilidir. Kıbrıs Cumhuriyeti mevcut hukuk düzeni içerisinde Güney'de kalan Türk mallarının denetimi ve kontrolünü sağlamak için bunlara elkoymuş ancak toptan mülkiyeti ele geçirme gibi bir sistem benimsememiştir. Ayrıca gerekli görülen durumlarda kamu yararı gerekçesi ile, resmi gazetede yayımlanan bildirilerle, belirli taşınmaz mallar kamulaştırılmaktadır. Kamulaştırılan mallarla ilgili olarak Kıbrıslı Türklere tazminat teklifi yapılmamakta, ilgili miktarların bir fona yatırıldığı beyan edilmektedir. Tazminatların Kıbrıslı Türklere adada bir anlaşma sağlanmasından sonra ödeneceği de sıklıkla dile getirilmektedir. Bkz. Necatigil, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve

KTFD Hukuku Kıbrıslı Rumların geride bıraktıkları mülkiyet haklarını ortadan kaldırmayarak, devletin bu mülkleri idare ve kontrol edeceğini, devletin bu mülkler üzerinde sadece kullanım hakkı olabileceğini düzenlemektedir.⁵⁰ Ne var ki, KKTC'nin ilanı ve ardından KKTC Anayasası'nın kabulü ile bu hukuki rejim de tamamen değişmiştir.⁵¹ KKTC Anayasası'nın 127. maddesi Türk yurttaşların, güneyde kalan taşınmaz mallarına karşılık Devlet'ten "eşdeğerde taşınmaz mal veya tazmin" isteme haklarını saklı tutmaktadır. *Devletin Mülkiyet Hakkı* başlıklı 159. maddesi ise, 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC sınırları içerisinde bulunan üç tür gayrimenkulün KKTC'nin mülkiyetine geçeceğini ve tapu kayıtlarında gerekli düzenlemelerin yapılacağı hükmünü içermektedir. Maddenin 1. fıkrasına göre:

"(1) 15 Kasım 1983 tarihinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan, ve;

(a) Tapusu, 16 Ağustos 1960 tarihinden önce Kıbrıs Hükümeti adına kayıtlı tüm taşınmaz mallar ile, 16 Ağustos 1960 tarihinden sonra Kıbrıs Cumhuriyetine intikal eden tüm taşınmaz mallar; kamuya ait yollar, sular, su kaynakları, liman ve sahiller, rıhtım ve iskeleler, göller, dere ve göl yatakları, tarihi kent, bina ve kalıntılar ile kaleler ve bunların alanları, doğal servetler ve yeraltı kaynakları, ormanlar, savunma yapı ve tesisleri ile yeşil saha ve parklar; kamuya açık köy ve tarla yolları, kamu hizmetinde kullanılan binalar;

(b) Kıbrıs Türk Federe Devletinin ilan edildiği 13 Şubat 1975 tarihinde terkedilmiş bulunan veya söz konusu tarihten sonra yasanın terkedilmiş veya sahipsiz taşınmaz mal olarak nitelendirdiği veya hüküm veya tasarrufu kamuya ait olması gerekli olup da aidiyeti saptanamamış olan tüm taşınmaz mallar, bina ve tesisler; ile

(c) 1960 Kuruluş Andlaşmasında ve ona bağlı eklerde belirlenen askeri

AIHM Kıskaçında Türkiye, s. 81 vd; Fazlıoğlu, s. 3 vd; Gözlügül, s. 203 vd.; Ulaş Gündüzler, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararlarının Mülkiyet Sorunu Bakımından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukukuna Etkileri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 15, No. 2, (2016), 23-58, s. 26.

⁵⁰ Gündüzler, s. 27.

⁵¹ KKTC Anayasası mülkiyet hakkını daha farklı bir şekilde düzenlemektedir. Anayasa'nın 36. maddesine göre, "Her yurttaş, mülkiyet ve miras hakkına sahiptir". Görüldüğü üzere Anayasa, mülkiyet ve miras hakkını herkese değil, sadece yurttaşlara tanımaktadır.

tesis, rıhtım, kamp vesair talim sahaları içinde bulunan tüm taşınmaz mallar,

Tapuda böyle kayıtlı olup olmadığına bakılmaksızın, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin mülkiyetindedir ve tapu kayıtları buna göre düzeltilir".⁵²

Özetle KKTC otoriteleri, Kıbrıslı Rumların Güney Kıbrıs'a göç etmeleri nedeni ile Kuzey Kıbrıs'ta bırakmış oldukları gayrimenkulleri terk edilmiş olarak kabul ederek, sözkonusu gayrimenkulleri devletleştirmektedir.

Türkiye'nin AİHM'in bireysel başvuru hakkını tanımamasının ardından kuzeyde kalan mallarına ilişkin mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri süren Kıbrıslı Rumların AİHM'e başvuru yolu açılmıştır. Bu süreçteki ilk başvuru *Loizidou*'dur. Çalışmamızın bu bölümünde bu başvuru ile başlayan süreç ve mülkiyet meselesinde geline son durum değerlendirilecektir.

(i) *Loizidou/Türkiye*

Mülkiyet konusunun Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları koruma sisteminin önüne taşınması, Kıbrıslı Rum Titina Loizidou'nun 22 Temmuz 1989'da Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurması ile başlamıştır. Bu başvuru, 1974'ten önce Kıbrıslı Rumlara ait olan ve KKTC Anayasası'nın 159. maddesi kapsamında devletleştirilen gayrimenkuller ile ilgili olarak, AİHM'in yargı yet-

⁵² KKTC hukuku ile AİHS'in mülkiyet konusundaki kuralları karşılaştırıldığında ikisi arasında birtakım farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. KKTC hukukundaki düzenlemeler Sözleşme açısından yeterli değildir. Ayrıca 159. maddedeki "terkedilmiş, sahihsiz mal" kavramı da dikkat çekicidir. KKTC Anayasa Mahkemesi, 21 Nisan 1987 tarihli kararında terkedilmiş taşınmaz mal kavramını, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları dışında ikamet eden ve KKTC yurttaşı veya Kıbrıs Türk mensubu olmayan Kıbrıs Cumhuriyeti yurttaşları ile Rum, Yunan ve Ermeni asıllılar ve hisseleri oranında bunlar tarafından kurulmuş şirket, kurum ve kuruluşlar tarafından terkedilmiş mallar" olarak tanımlamıştır. Böylelikle Kıbrıs Türk toplumu mensubu olmayan kişilerin Kuzey'de bırakmış oldukları gayrimenkuller üzerindeki mülkiyet hakları ortadan kalkmıştır. Anayasa'nın 159. maddesi ile kuzeyde kalmış olan Kıbrıslı Rumların mallarının, başka herhangi bir işleme gerek duyulmaksızın, doğrudan doğruya KKTC Devleti'nin mülkiyetine geçmiş kabul edilmesi uluslararası hukuk normlarına aykırıdır. Ayrıca kamulaştırmanın geçerli olabilmesi için uygulamada kamulaştırmaya ilişkin takdir yetkisinin yerinde kullanılması, gerekli prosedürün uygulanması, mülkiyet hakkına yapılacak her türlü müdahalenin ölçülü olması ve uygun tazminat miktarının zamanında ödenmesi gibi koşullar gözetilmelidir. Bkz. Necatigil, KKTC Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukuku, s. 94; Gündüzler, s. 28.

kisinin olup olmadığı ve KKTC’de yaşanan insan hakları ihlallerinden Türkiye’nin sorumlu olup olmadığına yönelik birtakım önemli tespitler yapıldığından son derece önemlidir.

Loizidou iç hukuk yollarının etkinsizliği teziyle doğrudan AİHM’e başvurmuş ve başvurusu Mahkeme tarafından kabul edilmiştir. Gerçekten de KKTC Anayasası’nın 36. ve 159. maddeleri Kıbrıslı Rumların Kuzeyde kalan mallarına ilişkin KKTC iç hukuku nezdinde hak aramasına engel olmaktadır. Ayrıca, o dönemde Kıbrıslı Rumların KKTC’ye geçiş yapma olanaklarının olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin KKTC Mahekemelerine başvurma olanaklarının fiziken de olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, Loizidou, KKTC veya Türkiye’de herhangi bir hak arama girişiminde bulunmaksızın doğrudan AİHM’e başvurabilmiş ve başvurusu kabul edilmiştir.⁵³

Bayan Loizidou, 1989’da Komisyona yaptığı başvuruda 1974 müdahalesi ertesinde adanın Kuzeyinde kalan mülklerinden yoksun bırakıldığını, mülklerine ulaşmasının ve onlardan yararlanmasının engellendiğini ve mülkiyet hakkının 1974 müdahalesinden itibaren sürekli olarak ihlal edildiğini ileri sürmüştür.⁵⁴ Türkiye kendisine karşı yapılan bu başvuruda bazı ön itirazlarda bulunmuştur. Bu ön itirazların en önemlilerinden biri, başvuruda konu edilen olayların Mahkemenin zorunlu yargı yetkisine girmediği, çünkü ileri sürülen olayların Türkiye’nin Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabulünden önce ve kabule ilişkin beyanında belirlemiş olduğu ülke sınırları içinde vuku bulmadığına ilişkindir.⁵⁵ Mahkeme Türkiye’nin yargı yetkisine getirdiği bu kısıtlamayı geçersiz bulmuştur. Böylelikle Mahkemenin Türkiye’nin kendi sınırları dışında yaptığı insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak da yargı yetkisinin bulunduğu kesinleşmiştir.⁵⁶ Türkiye’nin ikinci itirazına ilişkin olarak ise Mahkeme, Türkiye’nin yargı yetkisini, beyanı yaptığı tarihten sonraki meseleler ile sınırlandırmış olmasını hukuken geçerli kabul etmiş ancak beyan tarihinden önce başlayan ve

⁵³ Gündüzler, s. 39.

⁵⁴ Loizidou davasında AİHM’in 3 kararı vardır. Bunlardan ilki ön karar olan 23. 3. 1995 tarihli karardır. İkincisi 18.12. 1996 tarihli esasa ilişkin karardır. Üçüncü karar ise 28. 7. 1998 tarihli tazminat ve mahkeme masraflarıyla ilgilidir.

⁵⁵ Loizidou v. Türkiye (Önitiraz), 23. 3. 1995, BN. 15318/89, prg. 4.

⁵⁶ Gözlügöl, s. 205; Gündüzler, s. 33.

fakat beyan tarihinden sonra da devam eden ihlallerin yargı yetkisinin kapsamına girdiğine dikkat çekmiş, somut olayda süregelen bir ihlalin bulunup bulunmadığının meselenin esasını incelenirken karara bağlanabileceğini belirtmiştir.⁵⁷

Başvurunun kabul edilmesinin akabinde AİHM, Loizidou'nun adanın kuzeyinde kalan taşınmaz malları üzerindeki mülkiyet hakkından mahrum bırakıldığı gerekçesiyle Aralık 1996'da Türkiye aleyhine hak ihlali kararı vermiştir. Başvurucunun mallarını 1974'ten beridir kullanmadığı gerekçesiyle tazminata hükmedilmiştir. Türkiye bu tazminatı Aralık 2003 tarihine kadar ödememiştir. Ne var ki, Bakanlar Komitesi'nin baskıları sonucunda gecikme faiziyle birlikte Loizidou'ya 1.1 milyon Euro tazminat ödenmiştir.⁵⁸

Loizidou kararında AİHM, Sözleşmenin 1. maddesindeki "yargı yetkisi" kavramının sözleşmeciler devletlerin ulusal topraklarıyla sınırlı olmadığını belirttikten sonra şöyle devam etmiştir:

*"Sözleşmeciler devletlerin toprakları dışında sonuçlar doğuran eylemleri kendi yetkili makamları tarafından yapıldığı için, bu eylemler ulusal sınırları içinde ya da dışında yapılsın, sözleşmeciler devletlerin sorumluluğu ortaya çıkabilir".*⁵⁹ Mahkeme KKTC'de bulunan Türk askeri sayısından hareketle "etkin kontrol uygulayan otorite" olarak Türkiye'yi işaret etmiş ve KKTC topraklarını, AİHS'in 1. maddesindeki yargı yetkisi terimini geniş yorumlayarak Türkiye'nin yetki alanı içinde kabul ederek, burada ortaya çıkacak Sözleşme ihlalleri bakımından sorumluluğun KKTC'ye değil, etkin kontrol uygulayan Türkiye'ye yüklenebileceğini hükme bağlamıştır.⁶⁰

⁵⁷ Gündüzler, s. 34.

⁵⁸ Türkiye'nin ödediği tazminat miktarı sadece malikin 1974'ten bu yana mallarını kullanmadığı için ödenen bedeldir.

⁵⁹ Mahkemenin Türkiye'ye karşı 23. 3. 1995 tarihli Loizidou kararı (ilk itirazlar), BN. 15318/89, prg. 62.

⁶⁰ Mahkeme konuyla ilgili şu notu düşmüştür: "Kuzey Kıbrıs'ta aktif görevlerde bulunan çok sayıda birlikten de bariz olduğu üzere, Türk ordusunun bu bölgede etkili ve tam bir kontrolü bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'ye "KKTC"nin eylemleri ve politikalarına ilişkin sorumluluk yüklemektedir. Bu sebepten dolayı başvuranın Kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine erişiminin reddi, Sözleşmenin 1. maddesi kapsamında Türkiye'nin yetkisi altındadır ve bu durum Türkiye'ye isnat edilebilir. Devlet sorumluluğunun tespiti, Türkiye'nin 1974 yılındaki müdahalesinin meşruluğunun incelenmesini gerektirmemektedir" (AİHM'in Türkiye'ye karşı 18.

Mahkeme, Loizidou başvurusuna ilişkin verdiği kararda, KKTC'nin uluslararası toplum tarafından tanınan bir devlet olmaması nedeniyle yaptığı işlemlerin geçersiz olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adadaki varlığı nedeniyle Türkiye'nin adanın kuzeyini tam olarak kontrol ettiğini, bu sebeple burada meydana gelen ihlallerden KKTC'nin değil etkin kontrol uygulayan Türkiye'nin sorumlu olduğunu ve başvurucunun mülkiyet hakkının ihlalinin "sürekliliği" bir nitelikte olduğuna dikkat çekmiştir.⁶¹ İhale sürekliliği konusu, Türkiye'nin 1974'teki müdahalesinden bugüne kadar sorumlu tutulması anlamına geldiği için önemlidir. Böylelikle Sözleşmenin yargı organlarının yetkilerinin tanındığı tarihten itibaren meydana gelecek ihlallerden sorumlu olunması şartı "ihlalin sürekliliği" tespitiyle işlevsiz hale gelmiştir.⁶²

Yeri gelmişken değinilmesi gereken bir husus; AIHM'in içtihatlarında yetki konusunda bir bütünlük olup olmadığıdır. Sözleşme organlarının içtihatlarının ciddi kuşuklara yol açmaması, belirlenen kriterlerin objektif olarak her koşulda uygulanmasına bağlıdır. Bu anlamda, yukarıda görüldüğü üzere Komisyon ve Mahkeme Kıbrıs başvurularında Sözleşmenin 1. maddesini geniş yorumlayarak Türkiye'nin Sözleşmeye göre sorumlu olduğu alanı ulusal toprakları ile sınırlı görmemiştir. Ne var ki, Sözleşme organları, benzer başka başvurularda aynı içtihatını sürdürmemiştir.⁶³ Örneğin NATO'nun Kosova Savaşındaki bombardımanları sırasında yakınları ölen *Bankoviç ve diğerleri*'nin 17 NATO üyesi devlete karşı yaptığı başvuru, AIHM tarafından, bu bombardımanların davalı devletlerin yargı yetkisi içinde meydana gelmediği gerekçesiyle reddedilmiştir.⁶⁴ Ayrıca

12. 1996 tarihli Loizidou kararı, prg. 52). Ayrıca bkz. Kudret Özersay, "Avrupa Birliği Normları ve AIHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*", C. 3, No. 2, Bahar 2004, 49-64, s. 54 vd.

⁶¹ AIHM'in Türkiye'ye karşı 18. 12. 1996 tarihli Louzidou kararı, BN. 15318/89, prg. 91-96.

⁶² Renda Yaprak, "Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs'taki Mülkiyet Sorununa Etkisi", *ABD*, 2013(1), 387-397, s. 390; Gündüzler, s. 36.

⁶³ Bkz. Necatigil, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AIHM Kısacasında Türkiye, s. 71; Özersay, Avrupa Birliği Normları ve AIHM Kararları, s. 57.

⁶⁴ Bankoviç, Stojanoviç, Stoimenovski, Joksimoviç ve Sukoviç v. Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya,

AİHM'in, *Bankoviç ve diğerleri* başvurusunu reddederken, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin Sözleşmeye taraf olmamasını da kararın önemli bir dayanağı olarak dile getirmiştir.⁶⁵ Mahkemenin bu durumu dikkate alması gariptir; çünkü başvurucuların şikayeti Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin bir eylemiyle ilgili değildir.

Gerek Kıbrıs başvurularından gerekse *Loizidou* kararından yola çıkarak, AİHM'in Sözleşmenin 1. maddesindeki "yargı yetkisi" kavramını objektif bir biçimde uygulama eğiliminde olmaktan ziyade koşullara göre, esnek bir biçimde uygulamayı tercih ettiği söylenebilir. Nitekim Mahkeme de *Bankoviç ve diğerleri* kararında yargı yetkisi kavramının "her davanın özel koşullarına göre yorumlanacağını" açıkça belirterek bu tutumunu belirginleştirmiştir.⁶⁶

Sözleşmenin 1. maddesi kapsamında öngörülen yargı yetkisi konusunda AİHM'in *Issa ve diğerleri/Türkiye* kararı da dikkat çekicidir. Başvuru Irak'ın Kuzey'inde Türk ordusu tarafından yapılmış askeri hareketle ilgili olup bu hareket çerçevesinde bölgedeki bazı kişilerin yaşam haklarının Türk askerleri tarafından ihlal edildiği ve bundan dolayı sorumluluğun Türkiye'ye atfedilebilir olduğu *Loizidou* kararına dayanılarak savunulmuştur.⁶⁷ Bölgede 35.000'den fazla Türk askerinin yer almış olmasına karşın, bu olgunun tek başına Türkiye'nin bu bölgede etkin ve kapsamlı kontrol uyguladığı anlamına gelmediğini belirtmiştir. Mahkeme bu noktada Kuzey Kıbrıs'taki durum ile karşılaştırma yaparak Kuzey Kıbrıs'taki askeri güçlerin uzun bir süredir adada olduğunu ve Kuzey Kıbrıs topraklarının tamamına yerleşmiş şekilde düzenli olarak devriye yaptığını ve Kuzey ile Güney arasındaki ana ulaşım hatları üzerinde kontrol noktaları bulunduğuna dikkat çekmiştir. Tüm bu olgulardan hareketle Mahkeme, Kuzey Kıbrıs'tan farklı olarak Irak'ın Kuzey'inin Türkiye'nin yetki alanı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.⁶⁸

Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye ve Birleşik Krallık, BN. 52207/99, Mahkemenin 12. 12. 2001 tarihli kabul edilebilirlik kararı.

⁶⁵ *Bankoviç ve diğerleri*, BN. 52207/99, Mahkemenin 12. 12. 2001 tarihli kabul edilebilirlik kararı, prg 80.

⁶⁶ *Bankoviç ve diğerleri*, BN. 52207/99, Mahkemenin 12. 12. 2001 tarihli kabul edilebilirlik kararı, prg 61.

⁶⁷ AİHM'in Türkiye'ye karşı 16. 11. 2004 tarihli *Issa* kararı, BN. 31821/96.

⁶⁸ AİHM'in Türkiye'ye karşı 16. 11. 2004 tarihli *Issa* kararı, BN. 31821/96, prg 75.

(ii) Xenides-Arestis/Türkiye

Türkiye Loizidou'nun tazminatını gecikme faiziyle birlikte, bu kararın ve tazminatın ödenmesinin benzer davalar için emsal oluşturamaması şartıyla, Aralık 2003'te ödemıştır. Ne var ki, Louzidou kararını takip eden yıllarda, Mahkeme'ye Türkiye aleyhine 1.000'den fazla başvuru yapılmıştır.⁶⁹ Bu esnada 1999 yılında yapılmış olan Bayan Myra Xenides-Arestis'in başvurusu ikinci emsal dava olarak ele alınmıştır. Bu dava selini kontrol altına alabilmek için KKTC otoriteleri, 49/2003 sayılı Yasa ile Mal Tazmin Komisyonu'nu oluşturmuştur. Bu Komisyonla hedeflenen, Mahkemenin önünde bekleyen başvuruları önce iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliği altında bu organa yönlendirmesiydi. Xenides-Arestis başvurusu Türkiye Hükümeti'ne 30 Haziran 2003'de 49/2003 sayılı Kanun ile oluşturulan Komisyonu dikkate alınarak iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğine ilişkin soruları içerecek şekilde bildirildi. Mahkeme 2 Eylül 2004 tarihinde kabul edilebilirlik kararı verdi.⁷⁰ Bu kararda 49/2003 sayılı yasa ile kurulan Mal Tazmin Komisyonu'nun AİHM'in aradığı kriterde etkili bir iç hukuk yolu olmadığını belirtirken, AİHS standartlarına uygun bir iç hukuk yolunun taşınması gereken özellikleri sıralayarak, bu konuda yol göstermiştir.⁷¹

AİHM başvuruya ilişkin esas kararında Xenides-Arestis'in mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu kararda Mahkeme, Loizidou kararında oluşturduğu görüşü takip ederek Türkiye'nin

⁶⁹ Özersay, "Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", s. 56; Hakkı, Property Wars in Cyprus: The Turkish Position According to International Law, s. 46; Renda, s. 391; Gündüzler, s. 34.

⁷⁰ 2. 9. 2004 tarihli kabul edilebilirlik kararı, BN. 46347/99.

⁷¹ Bu davada söz konusu Yasa sadece taşınmaz mallar üzerinde mülkiyet hakkının korunması bakımından maddi tazminat ödenmesini öngörmektedir. Yasa, taşınmaz mallar ve maddi tazminata ilişkin herhangi bir hüküm içermediği gibi taşınmaz malların sahibine iade edilmesi de öngörülmemiştir. Mahkeme ayrıca hak sahiplerinin başvuracağı Komisyonun üyelerinin büyük bir kısmının da Kıbrıslı Rumlardan kalan gayrimenkullerde oturmakta olduğuna dikkat çekerek, Komisyonun tarafsızlığı ile ilgili endişelerinin bulunduğunu belirtmiştir. AİHM'e göre ise, etkili bir iç hukuk yolu, Kıbrıslı Rumlara gayrimenkul ve menkulleri için maddi ve manevi tazminatı yanında malın iadesini de içerecek hükümler barındırmalıdır. Tüm bu gerekçeler ışığında Yasa etkin bir iç hukuk yolu olarak nitelendirilmemiştir. Bkz. Myra Xenides-Arestis v. Türkiye (Kabul Edilebilirlik Kararı), BN. 46347/99, prg. 44-45. Ayrıca bkz. Gündüzler, s. 40.

bütün Kuzey Kıbrıs'ta askeri kontrol uygulamasından yola çıkarak Sözleşme ihlalleri bakımından uluslararası hukuki sorumluluğun KKTC'ye değil, etkin kontrol uygulayan Türkiye'ye ait olduğunu hükme bağlamıştır.⁷² Bu kararda AİHM, önünde bekleyen tüm benzer başvuruların şikayetçilerinin sözkonusu maddelerden doğan haklarının teminat altına alınmasını sağlayacak şekilde bir mekanizmanın üç ay içerisinde oluşturulmasını ve onu izleyen üç ay içerisinde de çözümün gerçekleşmesini istemiştir.⁷³ Dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek bu kararda; kurulacak olan mekanizmanın etkili bir iç hukuk yolu olarak nitelendirilmesi halinde, önünde bekleyen benzer başvuruları bu mekanizmaya yönlendireceğinin sinyalini vermiştir.

(iii) *Demopoulos ve diğerleri/Türkiye*

Taşınmaz Mal Komisyonu (TMK)⁷⁴ faaliyete geçince aynı grup içerisinde AİHM'e yapılmış olan başvurulardan *Demades ve Tymvios* için tazminat önerilerinde bulunulmuş, her iki başvurucunun bu teklifleri kabul etmesi sonucunda her iki başvuru da dostane çözüm kararıyla sonuçlandırılmıştır.⁷⁵ Dahası AİHM, TMK'nın faaliyetlerini bir süre gözlemledikten sonra 1 Mart 2010 tarihinde *Demopoulos ve diğerleri* başvurularını kabul edilemez bulmuştur. Gerekçe olarak ise, artık tüketilmesi gereken etkili bir iç hukuk yolu olması ve Kıbrıslı Rum başvurucuların da AİHM'e başvurunun ilk temel şartı olan iç

⁷² Fazlıoğlu, s. 20; Gözlügöl, s. 216.

⁷³ AİHM'in Türkiye'ye karşı 22. 12. 2005 tarihli *Xenides-Arestis* kararı, BN. 46347/99.

⁷⁴ KKTC 67/2005 sayılı Anayasanın 159'uncu Maddesinin (1)'inci Fıkrasının (b) Bendi Kapsamına Giren Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası ile 49/2003 sayılı Yasayı tadil ederek, AİHM'i tatmin edecek şekilde etkili bir iç hukuk yolu geliştirmeye çalışmıştır. Sözkonusu Komisyon mülkiyet hakkı sahibine takas, tazminat veya iade önermektedir. Komisyon en az 5 en çok 7 üyeden oluşmaktadır. Bu Komisyonun üyelerinden en az ikisi, KKTC, Birleşik Krallık, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kişilerden seçilmelidir (m. 11/1). Komisyon'un aldığı kararlar bağlayıcı nitelikte olup, yargının aldığı kararlar gibi icrai niteliktedir. Bu kararlar ilgili makamlara tebliğ edildikten sonra geciktirilmeksizin yerine getirilir. Komisyon kararlarına karşı KKTC Yüksek İdare Mahkemesine başvurulabilir (m. 9). KKTC otoriteleri bu hükümlerle Kıbrıslı Rumların başvurularının mümkün olduğunca tarafsız bir Komisyon tarafından incelenmesini hedeflemiştir. Bkz. Fazlıoğlu, s. 17; Gündüzler, s. 40; Gözlügöl, s. 216; Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s. 474.

⁷⁵ AİHM'in Türkiye'ye karşı 31. 7. 2003 tarihli *Tymvios* kararı, BN. 16163/90; AİHM'in Türkiye'ye karşı 31. 7. 2003 tarihli *Demades* kararı, BN. 16219/90.

hukuk yollarının tüketilmesi kapsamında iç hukuk yollarını tüketmeleri gerekliliği gösterilmiştir.⁷⁶ Böylelikle AİHM, KKTC'de mülkiyet meselelerini ele almak için kurulan bu Komisyonun etkin bir iç hukuk yolu olduğuna hükmetmiştir. Karar bu yönüyle tarihi bir öneme sahiptir. Burada belirtilmesi gereken bir husus; *Demopoulos* kararının bir ihlal olmadığına ilişkin olmadığıdır; başvuru sadece iç hukuk yolları tüketilmediği için kabul edilemez bulunmuştur. Bu kararlarla TMK'nın yasallığı ve etkili bir iç hukuk yolu olduğu garantilenmiştir.⁷⁷ TMK'nın faaliyete geçmesi şüphesiz en çok AİHM'in işini kolaylaştırmıştır. Kıbrıs sorununun önemli bir parçasını oluşturan mülkiyet sorunu AİHM'e ciddi bir iş yükü olmakta, kararlar ancak çok uzun yıllar sonra verilebilmekteydi.⁷⁸ Bu bakımdan Komisyon, Mahkemenin iş yükünü önemli ölçüde hafifletmiştir. Burada önemle belirtilmesi gereken bir husus şudur; AİHM TMK'yı KKTC'nin değil, etkili ve fiili kontrolü altında bulunduğunu ileri sürdüğü Türkiye'nin bir iç hukuk yolu olarak değerlendirmektedir.

Bugünlerde AİHM tarafından geçerli ve etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmiş olan TMK'nın bu niteliği, AİHM önünde tartışmaya açılmıştır.⁷⁹ Son olarak 12 Aralık 2017 tarihinde *Joannou/Türkiye* başvurusunda kararını veren AİHM, mevcut olayda başvurusunun mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Kararla ilgili en önemli ayrıntı ise, Mahkemenin 2008 yılında TMK'ya başvuran başvurusunun işlemlerinin gereğinden fazla uzadığı ve hakkaniyete uygun bir çare bulunmadığı yönündeki tespitidir.⁸⁰ Şüphesiz AİHM'in

⁷⁶ AİHM'in Türkiye'ye karşı 1. 3. 2010 tarihli Takis Demopoulos ve diğerleri kararı, BN. 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04.

⁷⁷ Renda, s. 392.

⁷⁸ Örneğin, Constantinos Lordos ve diğerleri davasının son kararı başvuru yapıldıktan 20 yıl sonra verilebilmiştir. Bkz. AİHM'in Türkiye'ye karşı 10. 1. 2012 tarihli Constantinos Lordos kararı, BN. 15973/90.

⁷⁹ 19 Aralık 2017 itibarıyla, Komisyona toplam 6,382 adet başvuru yapılmış ve bunlardan 852 tanesi dostane çözüm yoluyla ve 25 tanesi de duruşma yoluyla sonuçlandırılmıştır. Komisyon, şu ana kadar başvuranlara mallarının bedeli olarak 242,842,621 Sterlin tazminat ödemiştir. Ayrıca, üç başvuru için iade, iki başvuru için takas ve tazminat, altı başvuru için de iade ve tazminat kararı verilmiştir. Bir başvuru için çözümden sonra iade ve bir başvuruda da kısmi iade doğrultusunda karar verilmiştir. Bkz. <http://www.tamk.gov.ct.tr/index.html> (ET. 22. 03. 2018).

⁸⁰ AİHM'in Türkiye'ye karşı 12. 12. 2017 tarihli Joannou kararı, BN. 53240/14.

bu konuda üst üste yapacağı olumsuz değerlendirmeler, Kıbrıslı Rumların TMK'yı dolanarak yeniden doğrudan AİHM'in yolunu tutmalarına neden olacaktır.

III. KKTC Vatandaşlarının Bireysel Başvuruları

Çalışmanın bu bölümünde KKTC vatandaşlarının AİHS'den doğan haklarının ihlal edilmesi durumunda AİHM'e nasıl başvuru yapabileceklerine değinilecektir. Bu konuda Türkiye'ye atfedilen genel sorumluluk üzerinde durularak AİHM'in konuyla ilgili bazı kararları üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere KKTC bağımsız bir devlet olarak tanınmadığı için Avrupa Konseyi'ne üye değildir. Bu nedenle KKTC'de yaşamakta olan bireyler iç hukuk yollarını tükettikten sonra AİHM'e başvurularını KKTC aleyhine değil konusuna ve muhatabına göre Kıbrıs Cumhuriyeti veya Türkiye aleyhine yapmak durumundadırlar.

Yeri gelmişken belirtilmesinde fayda olan bir husus; KKTC vatandaşlarının tüketmesi gereken iç hukuk yollarının ne olduğuna ilişkindir. KKTC vatandaşlarının Kıbrıs Cumhuriyeti aleyhine bir başvuruda bulunabilmesi için öncelikle Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki iç hukuk yollarını tüketmeleri gerekmektedir.⁸¹ KKTC vatandaşlarının Türkiye aleyhine bir başvuru yapabilmesi için ise, TC iç hukuk yollarını değil KKTC iç hukuk yollarını tüketmiş olmaları aranmaktadır.⁸² Kıb-

⁸¹ Bu noktada Kıbrıslı Türki bireyin Kıbrıs Rum Barolar Birliği'ne kayıtlı bir avukatla işbirliği içinde çalışması gerekecektir. Bu durumda seçilecek avukatın, Rum Yönetimi'nin siyasi baskılarından ne kadar arınabileceği tartışmalıdır. Ayrıca Kıbrıslı Rum avukatlar böyle bir durumda muhtemelen Türk tarafını savunan durumunda olmayı tercih etmeyeceklerdir. Konu ile ilgili detaylar için bkz. Aslı Aksu, "Human Rights Violations Faced By Turkish Cypriots", *Ankara Bar Review*, 2010/1, 19-24.

⁸² Anayasaya uygunluk denetimi münhasıran Anayasa Mahkemesi olarak oturum yapan Yüksek Mahkeme'ye verilmiştir. Yüksek Mahkeme, ceza ve hukuk davalarını Yargıtay olarak istinaf yoluyla dinlemekte olduğu esnada anayasal bir sorun çıkması halinde konuyu Anayasa Mahkemesi olarak oturum yapan Yüksek Mahkemeye gönderme yetkisine sahiptir. Öte yandan KKTC Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları inceleme yetkisine sahip değildir. KKTC'de 2014'de halk oylamasına sunulan anayasa değişikliği önerisinin önemli yeniliklerinden biri de Anayasanın 144. maddesine 4. fıkra olarak eklenen yeni bir kuralla anayasa

rıslı Türkler iç hukuk yollarını tükettikten sonra 6 aylık süre içinde AİHM'e başvurabilirler. Hak düşürücü olan bu sürenin geçirilmesi, başvurunun 35. madde kapsamında kabul edilemezliğine ilişkin karar verilmesine neden olacaktır.⁸³

(a) Kuzey Kıbrıs'ta Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğünün İhlalinden Türkiye'nin Sorumluluğu

Sözleşmenin "*toplama ve örgütlenme özgürlüğü*" başlığını taşıyan 11. maddesi barışçıl gösteri ve örgütlenme özgürlüğünü güvencelemektedir.⁸⁴ Maddenin birinci fıkrası, herkese toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü tanımakta ve bu hak kapsamında bireylerin sendika kurma ve sendikalara girme hakkını da açıkça güvenceye almaktadır. İkinci fıkrada ise, bu özgürlüğün sınırlama koşulları düzenlenmektedir. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü sınırsız bir hak olmadığından 2. fıkrada belirtilen amaçlardan birine dayanılarak ulusal makamlarca sınırlanmasına mücade edilmiştir. Ancak bu sınırlamanın sınırı da

şikayeti yolunun açılmasıydı. Değişiklik önerisi şu şekildeydi: "(4) Her yurttaş, Anayasa'da düzenlenmiş temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar ve bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından verilebilecek hükümler yasayla düzenlenir" şeklindeydi. Ne var ki, halkoylamasında olumsuz sonuç çıkmasıyla bu değişiklik hayata geçememiştir.

⁸³ Amer/Türkiye kararında başvuru, yakalanmasına müteakiben AİHS'nin 5/2 maddesine aykırı olarak yakalanma nedenlerinin kendisine en kısa sürede bildirilmediğini iddia etmiştir. Türkiye aleyhine yapılan başvuruya konu olan olaylar KKTC'de geçmektedir. Başvurucu halen KKTC'de hükümlüdür. AİHM, başvuru yasa dışı gözaltı süresinin hakim önüne çıkarılıp ithamların yapıldığı 22 Haziran 2001 tarihinde sona erdiğini belirterek, başvuru'nun 14 Haziran 2002 tarihine dek AİHM'e bir başvuru yapmadığını ve şikayeti bağlamında 6 ay süresinin işleyişini durdurabilmek için herhangi bir iç hukuk yolunu kullanmayı da denemediğine dikkat çekerek, sözkonusu şikayetin AİHS'nin 35/1 maddesinde öngörülen şikayetin 6 aylık süre içerisinde yapılması gerekliliğine uymadığından davanın bu kısmını reddetmiştir (AİHM'in Türkiye aleyhine 6.7.2009 tarihli Amer kararı, BN. 25720/02, prg. 57-59). Ayrıca bkz. AİHM'in Türkiye aleyhine 20.6.2011 tarihli Elewa kararı, BN. 36772/02, prg. 22-24

⁸⁴ KKTC Anayasası'nın "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü" başlıklı 32. maddesi "yurttaşlar önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırsız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir. Bu hak, kamu düzenini korumak için yasa ile sınırlanabilir". Görüldüğü üzere KKTC Anayasası yurttaşlara önceden izin almaksızın silahsız ve saldırsız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkı tanımaktadır.

belirtilmiş ve “*hukuk tarafından öngörülme*” ve “*demokratik toplumda gereklilik*” koşullarına işaret edilmiştir.⁸⁵

Bu hakla ilgili AİHM'e taşınmış bir olayda başvuru Ahmet Cavit An, Kıbrıslı Türkler ve Rumların iki toplum arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla 1989 yılında kurdukları “*Bağımsız ve Federal Kıbrıs Hareketi*”nin Kuzey Kıbrıs'taki koordinatörüdür. Komisyona yaptığı başvuruda, iki toplumlu çeşitli toplantılara katılmak amacıyla Güney Kıbrıs'ta yapmak istediği ziyaretlere Türk ve KKTC yetkililerinin izin vermemesinin 11. maddeyi ihlal ettiğinden yakınmıştır.⁸⁶ Başvurucunun 8 Mart 1992 – 14 Nisan 1998 arasındaki 46 ziyaret talebinden yalnız 6'sı kabul edilmiştir. Türkiye, başvuru sınırını geçmesinin KKTC makamlarının kararıyla engellendiğini ve bu kararlardan Türkiye'nin sorumlu olmadığını ileri sürmüştür. Komisyon ise, AİHM'in *Loizidou* kararındaki içtihadına dayanarak, Kuzey Kıbrıs'ı Türkiye'nin yargı yetkisi içinde değerlendirmiş ve başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.⁸⁷ AİHM de, başvurunun Türkiye'nin yargı yetkisi içinde olmadığı yönündeki itirazını reddetmiştir. Türkiye aynı zamanda, başvuru için iç hukuk yollarını tüketmediği itirazını da ileri sürmüştür. AİHM bu konuda ise, öncelikle dördüncü Kıbrıs başvurusu hakkındaki kararına (2001) atıfla, Kuzey Kıbrıs'taki iç hukuk yollarının sorumlu devletin (Türkiye) “*iç hukuk yolları*” olarak dikkate alınabileceğini, ancak bu yolların etkili olup olmadığının olayın özel koşulları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini yinelemiştir.⁸⁸ AİHM ayrıca KKTC

⁸⁵ Madde hakkında detaylı bilgi için bkz. Harris/O'Boyle/Bates/Buckley, *Law of the European Convention*; Engin Fırat, “Toplanma Özgürlüğü ve Sınırları Toplumsal Olaylara Müdahalenin AİHS'nin 3. maddesi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *TAAD*, Y. 5, S. 19, (2004), 745-795; Gözübüyük/Gölcüklü, s. 386 vd.; Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s. 532 vd.

⁸⁶ Güneye geçişlerle ilgili ilk başvuru esasen 1991 yılında Türkiye aleyhine değil, Kıbrıs Cumhuriyeti aleyhine dosyalanmıştır. Komisyon bu talebi reddetmiştir. Gerekçe olarak ise başvurunun muhatap olmaması gereken Kıbrıs Cumhuriyeti aleyhine yapılmış olmasını göstermiştir. Komisyon, Sözleşmenin Kıbrıs adasının tümüne uygulanabilir olduğunu ancak Kıbrıs'ın kuzeyinde Türkiye'nin askeri varlığından dolayı bu bölgede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Sözleşmenin öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmesinin mümkün olmadığı dolayısıyla şikayet konusu olaylardan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sorumlu tutulamayacağı belirtilmiştir. Bkz. Necatigil, *Kıbrıs Uyuşmazlığı*, s. 174.

⁸⁷ Komisyonun 14 Nisan 1998 tarihli kabul edilebilirlik kararı.

⁸⁸ AİHM'in Türkiye'ye karşı 20. 3. 2003 tarihli Cavit An kararı, BN. 20652/92, prg. 30.

Mahkemelerinin Türkiye'nin bir iç hukuk yolu olarak değerlendirilebileceğine ilişkin görüşünü de yinelemiştir.⁸⁹ Mevcut olayda iç hukuk yollarının etkili ve yeterli olduğu Mahkemeyi ikna edici bir şekilde kanıtlanamadığından, Mahkeme iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle başvurunun reddedilemeyeceğine karar vermiştir.

AİHM somut olayda 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme başvurusunun toplanma özgürlüğüne getirilen sınırlamaların 11. maddede korunan hakka bir müdahale oluşturduğunu ve bu müdahalenin "*hukuken öngörülebilir*" bir müdahale olmadığı sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre bu olayda uygulanabilir nitelikte, KKTC'de yaşayan Kıbrıslı Türklerin iki toplumlu toplantılara katılmak amacıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'ne geçmelerine izin verilmesini düzenleyen herhangi bir hukuksal düzenleme olmadığını ve dolayısıyla başvurusunun ziyaretlerine getirilen sınırlamaların hukuken öngörülebilir olmadığı gerekçesiyle 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁰

Türkiye'ye karşı bir başka Kıbrıslı Türk tarafından yapılan başvuru, *Adalı* başvurusudur. Başvurunun konusu, gazeteci ve yazar Kutlu Adalı'nın 1996'da KKTC'de "*faili meçhul*" bir cinayete kurban gitmesiyle ilgilidir. AİHM'e başvuru Adalı'nın eşi tarafından yapılmıştır. Adalı'nın eşi AİHM'e başvuruda, Sözleşmenin 2, 3, 6, 8, 10, 11, 13, 14 ve 34. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvurucunun toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün ihlali ile ilgili iddiaları arasında, Adalı'nın adına verilen bir ödülü almak için Güney Kıbrıs'a ziyaretinden bir gün önce üst düzey bir KKTC yetkilisi tarafından toplantıya katılmasını engellemek amacıyla tehdit edilmesi; ardından Güney Kıbrıs'ta bir radyo kanalının düzenlediği davete başvurusunun kızı ile birlikte gitmek için yaptığı izin talebinin reddedilmesi; Kutlu Adalı'nın adına bir vakıf kurmak için yaptığı başvurusunun KKTC yetkilileri tarafından reddedilmesi gibi şikayetler yer almaktadır. AİHM *Cavit An* kararında belirttiği gerekçeleri yineleyerek 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹¹

⁸⁹ AİHM'in Türkiye'ye karşı 20. 3. 2003 tarihli *Cavit An* kararı, BN. 20652/92, prg. 30.

⁹⁰ AİHM'in Türkiye'ye karşı 20. 3. 2003 tarihli *Cavit An* kararı, BN. 20652/92, prg. 66-67.

⁹¹ AİHM'in Türkiye'ye karşı 31. 3. 2005 tarihli *Adalı* kararı, BN. 38187/97, prg. 261-

(b) Kuzey Kıbrıs'ta Yaşam Hakkına Yönelik İhlallerden Türkiye'nin Sorumluluğu

Yaşam hakkı, AİHS'in 2. maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin ilk cümlesinde *"her bireyin yaşama hakkı hukuk tarafından korunur"* denilmektedir. Maddenin ikinci fıkrası ise yaşam hakkına belli sınırlar getirmektedir.⁹² AİHM maddenin uygulama alanını oldukça geniş tutmaktadır.⁹³ Bu doğrultuda güvenlik güçlerinin operasyonlardaki ölümlerle sonuçlanan davranışları,⁹⁴ gözaltında kaybetmeler ve öldürmeler⁹⁵ ve faili meçhul cinayetler⁹⁶ bu kapsamda değerlendirilmektedir.

275. Türkiye'ye karşı 11. maddenin ihlali iddiası, Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan başvurularda da ileri sürülmüştür. Bu başvuruların konusu, Türkiye'nin Kıbrıs'a 1974 müdahalesini protesto etmek amacıyla Kıbrıslı Rumların Birleşmiş Milletler kontrolünde bulunan sınır bölgesine yürüyüşünün Türk askerleri tarafından engellenmesi ve gösteriye katılanların gözaltına alınmasıdır. Başvurucular bu yönde bir müdahalenin hukuken öngörülmediğini ve meşru bir amacının olmadığını ve müdahalenin barışçıl bir gösteriye karşı orantısız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, 11. madde tarafından korunan hakka bir müdahale olduğunu belirtmiş ancak bu müdahalenin hukuken öngörülebilir, meşru bir amacı olan ve ölçülü bir müdahale olduğunu belirtmiştir. Mahkeme bu değerlendirmesini yaparken Fasil 154 Ceza Yasasının "Yasadışı Toplantı, Ayaklanma ve Öteki Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölüm'ündeki 70. ve 71. maddelerini göz önünde bulundurmıştır. Ayrıca, KKTC polisinin bu hakka müdahalesinin, toplantının siyasal niteliğinden değil şiddet içeren karakterinden kaynaklandığına ve KKTC sınırlarının bazı göstericiler tarafından ihlal edilmesinden dolayı olduğunu vurgulamıştır.

⁹² Maddede yer verilen sınırlamalar: "(a) herhangi bir kişinin hukuka aykırı bir şiddete karşı savunması, (b) hukuka uygun bir gözaltına alma kararının yerine getirilmesi ya da hukuka uygun olarak tutulan bir kişinin kaçmasının önlenmesi, (c) bir ayaklanma ya da isyanın hukuka uygun bir biçimde bastırılması" şeklindedir.

⁹³ Madde hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. Doğru, Osman/Nalbant, Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi C.1, İstanbul 2016, s. 9 vd.; Harris/O'Boyle/Bates/Buckley, Law of the European Convention, s. 203 vd.; Serkan Cengiz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yaşam Hakkı", TBDD(93), 2011, 383- 404; Tezcan/Erdem/Sancakdar/Önok, s. 85 vd.

⁹⁴ Bkz. AİHM'in Türkiye'ye karşı 28. 7. 1998 tarihli Ergi kararı, BN. 23818/94; AİHM'in Türkiye'ye karşı 14. 12. 2000 tarihli Gül kararı, BN. 22676/93; AİHM'in Türkiye'ye karşı 14. 5. 2002 tarihli Şemse Önen kararı, BN. 22876/93.

⁹⁵ Bkz. AİHM'in Türkiye'ye karşı 25. 5. 1998 tarihli Kurt kararı, BN. 24276/94; AİHM'in Türkiye'ye karşı 27. 2. 2001 tarihli Çiçek kararı, BN. 25704/94; AİHM'in Türkiye'ye karşı 17. 7. 2001 tarihli İrfan Bilgin kararı, BN. 25659/94; AİHM'in Türkiye'ye karşı 27. 6. 2000 tarihli Salman kararı, BN. 21986/93; AİHM'in Türkiye'ye karşı 10. 4. 2001 tarihli Tanlı kararı, BN. 26129/95.

⁹⁶ AİHM'in Türkiye'ye karşı 8. 7. 1999 tarihli Tanrıku kararı, BN. 23763/94; AİHM'in Türkiye'ye karşı 16. 7. 2002 tarihli Ülkü Ekinci kararı, BN. 27602/95.

Türkiye'ye karşı yapılan başvurularda, kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürülen kimselerin ölümünden devletin sorumlu olduğu iddia edilmiştir. Mahkeme bu tür başvurularda devletin sorumluluğunu, a) devletin bireylerin yaşamını korumak için pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği ve b) etkili soruşturma yapıp yapılmadığı bakımından değerlendirmiştir.⁹⁷ Türkiye'ye karşı yapılan başvurular arasında bir Kıbrıslı Türk tarafından yapılan *Adalı/Türkiye* başvurusu üzerinde durulacaktır.

Yukarıda 11. madde ile ilgili açıklamalarımız çerçevesinde kısaca değinmiş olduğumuz *Adalı* kararındaki en göze çarpan iddialardan biri, başvurunun eşinin öldürülmesiyle ilgili olarak resmi makamların yeterli ve etkili bir soruşturma yürütmemiş olmalarından dolayı Sözleşmenin çeşitli maddeleri yanında 2. maddesinin de ihlal edildiği iddiasında bulunmuş olmasıdır. Türkiye başvurunun kabul edilebilirliğine itirazda bulunarak KKTC'de meydana gelen olaylardan dolayı Türkiye'ye *genel sorumluluk* atfedilmesinin hatalı olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme ise başvurunun iddiasını kabul etmiş, Türkiye tarafından iddia edilen KKTC'deki iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması itirazını da reddederek, 2. maddenin yönetsel boyutları açısından Türkiye tarafından ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁸

Mahkeme aynı zamanda, başvurunun eşinin öldürülmesiyle ilgili olarak, tazminat dahil, KKTC'de hak arama yollarının kapanmış olduğu görüşüne varmış ve iç hukukta yargıya başvurma hakkını güvence altına alan 13. maddenin de ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁹

Kanımızca *Loizidou* başvurusunda Komisyonun ve Mahkemenin genel sorumluluk konusundaki bulgularının bu başvuruya uygulanması doğru olmamıştır. *Loizidou* başvurusunda adanın kuzeyinde bulunan Türk askerinden dolayı burada etkin kontrol icra ettiği nede-

⁹⁷ Necatigil, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kıskaçında Türkiye, s. 251; Özdek, s. 149.

⁹⁸ AİHM'in Türkiye'ye karşı 31. 3. 2005 tarihli Adalı kararı, BN. 38187/97, prg. 233.

⁹⁹ Bugün KKTC'de faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak maktülün ailesine tazminat ödenmesini düzenleyen herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. AİHS'in herhangi bir maddesinin ihlali durumunda tazminat hakkı doğduğundan bu eksiklik ileride yapılacak başvurularda Türkiye'nin yine 13. maddenin ihlalinden sorumlu bulunmasına yol açabilecektir.

niyle yetkili olduğu görüşüne varılmıştı. Bu yetki Kıbrıslı Rumların Kuzey'deki mallarına ulaşamadıkları ve mallarını kullanamadıkları olgusu ile ilişkilendirilmiş ve ihlal kararı verilmiştir. Bu görüşe katılmakla birlikte, somut olaya konu cinayet ile Türkiye'nin adanın Kuzeyindeki askeri varlığı ile ilgili doğrudan bir ilişkilendirme yapmak mümkün değildir.¹⁰⁰

Bu noktada başvuruda Türkiye'nin karşısına çıkan güçlüklerden biri KKTC Polis Örgütü'nün görev ve yetkilerini Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığına bağlı yürütüyor olmasıdır. KKTC Anayasasının geçici 10. maddesinde öngörülen 51/1984 sayılı Polis Örgütü Yasası, Örgüt'ün Başbakanlık ile Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı arasındaki ilişkilerini açık bir şekilde ayırmamıştır. Polis, görev ve yetkilerinin Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olarak yerine getirmektedir. Örgüt'ün işleyişi, çalışması, yönetimi, gözetimi ve denetimi Komutanlık tarafından yürütülmektedir.¹⁰¹ Güvenlik Kuvvetlerinin başında olan komutan ise Türk Ordusu'nun subayıdır ve görev ve yetkileri bakımından KKTC Başbakanına karşı sorumludur. Özetle, KKTC Polis Örgütü doğrudan KKTC'nin sivil yönetimine bağlı değildir. Bu durum da Türkiye'nin KKTC'deki yetkisizliği tezini önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

SONUÇ

Avrupa insan hakları hukuku açısından Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta 1974'ten beri asker bulundurmak suretiyle ulusal sınırları ötesinde etkin ve siyasal güç kullanması, yargı yetkisi alanının Kuzey Kıbrıs topraklarına uzandığı anlamına gelmektedir. AİHM, Kuzey Kıbrıs'taki *de facto* durumdan hareketle özellikle *Loizidou/Türkiye* ve *Kıbrıs/Türkiye* başvurularında, Kuzey Kıbrıs'ta etkin siyasal otoritenin KKTC değil Türkiye olması bakımından, tüm hak ihlallerinin sorumlusunun Türkiye olacağını vurgulamıştır. Böylelikle Mahkeme, Türkiye'nin ulusal sınırları ötesinde ama yargı yetkisi alanında insan haklarını koruma yükümlülüğünü pozitif bir anlayışla açıklığa kavuşturmuştur.

¹⁰⁰ Necatigil, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kısacasında Türkiye, s. 228.

¹⁰¹ Necatigil, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kısacasında Türkiye, s. 228.

AİHM'in başta Loizidou davası kararında yapmış olduğu tespitlerden¹⁰² yola çıkarak Kuzey Kıbrıs'ta alınacak bazı tedbirler sayesinde Türkiye'nin buradaki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmasının önüne geçmenin mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir. Özersay'a göre bunu sağlayabilmek için:

*“Loizidou kararında atıfta bulunulan asker sayısında belirli oranda bir indirime gidilmesi; mahkemenin tüm iletişim noktalarını kontrol ettiğini söylediği askeri birliklerin stratejik değerlendirmeler çerçevesinde belirli noktalarda toplanması; kararda dikkat çekilen askeri mahkemeler konusunda gerekli değişikliklerin yapılması ve NATO askerlerinin üye ülkelerde konuşlanan birliklerinin her tür eylem ve işlemini belirli bir yasal zemine oturtan Sözleşme benzeri bir TC-KKTC antlaşmasının, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına halel gelmeyecek şekilde yapılması; KKTC ülkesine kimlik kartı ile giriş-çıkış uygulamasının sona erdirilmesi düşünülmelidir”.*¹⁰³

Ne var ki AİHM, Kıbrıs/Türkiye kararında Türkiye'yi adadaki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutarken, yalnızca adadaki asker sayısını ve Türkiye'nin etkili kontrolünü değil aynı zamanda bu türden bir sorumluluk ilişkisi kurulmadığı takdirde Kuzey Kıbrıs'ta insan hakları ihlallerinin sorumluluğunun kime ait olacağı yönünde bir boşluk oluşacağı varsayımı üzerinden hareket etmiştir.¹⁰⁴ Kanımızca bu varsayım, hiç de haksız değildir. Mahkemenin, sorumluluk yüklemesi bakımından önceki kararlarından sapabilmesi için KKTC otoritelerinin tek başına etkili kontrol uygulamaya başlaması da yeterli olmayacaktı. Zira uluslararası toplum tarafından tanınmayan bir devletin AİHS kapsamında sorumlu tutulması mümkün değildir. Böyle bir durumda, insan hakları mekanizması bakımından ortaya çıkacak olası bir boşluğun doldurulması için Mahkemenin nasıl bir yöntem izleye-

¹⁰² AİHM Loizidou kararında her meseleyi kendi olgularına göre incelemek yerine, Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Türk askeri sayısını, bunların tüm toprak parçası üzerinde yayılmış olmasını, her yerde kontrol noktaları bulunmasını ve sürekli devriye gezmelerini dikkate alarak, doğrudan Türkiye'nin dahil olmadığı KKTC makamları tarafından gerçekleştirilen ihlallerin de Türkiye'ye atfedilebileceğine karar vermiştir. AİHM'in Türkiye'ye karşı 18. 12. 1996 tarihli Loizidou kararı, BN. 15318/89, prg. 91-96.

¹⁰³ Özersay, “Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları”, s. 59-60.

¹⁰⁴ AİHM'in Türkiye'ye karşı 10. 5. 2001 tarihli Kıbrıs kararı, BN. 25781/94, prg. 78.

ceği de belirsizdir. İnsan hakları mekanizması bakımından ortaya çıkabilecek bu olası boşluğun nasıl doldurulacağı konusunda AİHM'in bir yöntem bulması ileri süreçte gerekebilir. *Loizidou* davasından sonra AİHM'e yapılan benzer başvurular, Türkiye ve KKTC'nin mülkiyet sorununa bakışını değiştirmiş, KKTC hukukuna da etki etmiştir. AİHM *Demopoulos* kararında Taşınmaz Mal Komisyonu'nun gerçekçi çözümler sunan dolayısıyla AİHS'in 35. maddesi hükmü anlamında tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu oluşturduğunu ifade etmiştir. Mahkeme bu tespitte bulunurken mülkiyet hakkına ilişkin davalarda bir iç hukuk yolu olarak Komisyon'a başvurulmasını KKTC'nin bir devlet olarak tanındığı anlamına gelmeyeceğini ve bu yolun Türkiye'nin bir iç hukuk yolu olarak nitelendirildiğini de önemle vurgulamaktadır. Türkiye 1990'ların sonunda siyasi ve hukuki açıdan sınırcı grup *Loizidou* ve benzeri kararların tazminatlarını ödemekten kaçınırken, bugün KKTC'de fiilen faaliyet gösteren bir iç hukuk yolu olan Taşınmaz Mal Komisyonu vasıtasıyla mülkiyet mağdurlarına tazminat ödenmektedir.

Sözleşmede açıkça tanımlanmamış olan yargı yetkisi kavramı, Mahkeme tarafından geniş yorumlanarak KKTC'de gerçekleşen eylemlere ilişkin olarak Türkiye'nin sorumluluğu kabul edilerek aleyhinde kararlar verilmiş, verilmeye devam edilmektedir. Kıbrıslı Türklerin başvurularında AİHM doğrudan adadaki Türk askerinin varlığı ile ilişkilendirilemeyen birtakım olaylarda da Türkiye'ye sorumluluk atfetmektedir. En azından yakın gelecekte mevcut durumun değişmesi öngörülebilir değildir.

Kaynakça

- Aksu Aslı, "Human Rights Violations faced by Turkish Cypriots", *Ankara Bar Review*, 2010(1), 19-24.
- Aybay Rona, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol", *TBB*, 2010(88), 225-260.
- Aybay Rona, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.
- Cengiz Serkan, "AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi", *TBB*(79), 2008, 334-350.

- Cengiz Serkan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yaşam Hakkı", *TBB D* (93), 2011, 383- 404.
- Doğru Osman/Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi C.1, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Erdem Mustafa Ruhan/Korkmaz Ömer, "Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İhlali", *DEÜSBED*, C. 5, S. 2, (2003), 182-212.
- Fazlıoğlu Ömer, "AİHM'in Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu", *TEPAV/EPRİ Dış Politika Etütleri Programı*, 2-23.
- Fırat Engin, "Toplanma Özgürlüğü ve Sınırları Toplumsal Olaylara Müdahalenin AİHS'nin 3. maddesi Kapsamında Değerlendirilmesi", *TAAD*, Y. 5, S. 19, (2004), 745-795.
- Gözler Kemal, "Bireysel Başvuru ve Kıbrıs Sorunu", İnsan Hakları Yıllığı, C. 15, (1993), 165-174.
- Gözlügöl Sait Vakkas, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Özel Mülkiyet Hakkını Koruma Yükümlülüğü", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, Özel Sayı, 2012, 180-222.
- Gözübüyük Şeref/Gölcüklü Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Yayınevi, Ankara 2016.
- Gündüzler Ulaş, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararlarının Mülkiyet Sorunu Bakımından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukukuna Etkileri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 15, No. 2, 2016, 23-58.
- Hakkı Murat Metin, "Property Wars in Cyprus: The Turkish Position According to International Law", *Ankara Bar Review*, 2010(1), 43-56.
- Harris, David/O'Boyle, Michael/Bates, Ed/Buckley, Carla, Law of the European Convention on Human Rights, OUP, London 2014.
- Karaaslan Erol, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Yargılama Yöntemi", *ABD*, 2004(3), 107-130.
- Necatigil M. Zaim, "The Loizidou Case: A Critical Examination", SAM Papers, No. 8/99, Center for Strategic Research, Ankara 1999.
- Necatigil M. Zaim, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kıskaçında Türkiye, Turhan Kitabevi, Lefkoşa 2006.
- Necatigil M. Zaim, KKTC Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukuku, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2015.
- Özdek Yasemin, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye-AİHS Sistemi ve AİHM Kararlarında Türkiye, Nadir Kitap Yayınları, İstanbul 2004.
- Özersay Kudret, "Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 3, No. 2, 2004, 49-64.

Renda Yaprak, "Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs'taki Mülkiyet Sorununa Etkisi", *ABD*, 2013(1), 387-397.

Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sancakdar, Oğuz/Önok, Rifat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Tunç Hasan, "Uluslararası Hukukta Gerçek Kişinin Sijeliği Sorunu Çerçevesinde Bireysel Başvuru Hakkı", *Polis Dergisi Cumhuriyeti'nin 80. yılına Armağan*, Yıl: 9, S: 36, Temmuz-Ağustos-Eylül 2003.